

Συγγραφείς:

Καθηγητής

Νικόλαος Καραμούζης

Αν/τής Διευθύνων Σύμβουλος
και Καθηγητής Τμήματος
Χρηματοοικονομικής και
Τραπεζικής Διοικητικής,
Πανεπιστημίου Πειραιώς

Δρ. Τάσος Αναστασάτος

Senior Economist

tanastasatos@eurobank.gr

ΠΗΤΡΑ ΜΗ ΕΥΘΥΝΗΣ

Άρθρα, μελέτες, σχόλια κ.λπ. εκφράζουν αποκλειστικά τις απόψεις του συντάκτη τους.

Ανυπόγραφα σημειώματα θεωρούνται της συντάξεως.

Άρθρα, μελέτες, σχόλια κ.λπ. που υπογράφονται από μέλη της συντακτικής επιτροπής εκφράζουν τις προσωπικές απόψεις του γράφοντα. Απαγορεύεται χωρίς

προηγούμενη άδεια ή ολική ή μερική αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή ή αναμετάδοση αυτής της έκδοσης σε οποιαδήποτε μορφή και με οποιοδήποτε μέσο, ηλεκτρονικό, μηχανικό, φωτοαντιγραφικό, ηχογραφικό ή άλλο.

Η Ανάπτυξη της Ελληνικής Οικονομίας: Πηγές, Προοπτικές και ο Ρόλος των Επενδύσεων και των Εξαγωγών

1. Εισαγωγή¹

Η ελληνική δημοσιονομική κρίση ανέδειξε με τον πλέον δραματικό τρόπο τις μη διατηρήσιμες στρεβλώσεις του παραγωγικού προτύπου που ακολούθησε η χώρα τις τελευταίες δεκαετίες αλλά κυρίως τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια. Η έντονη και αναποτελεσματική παρουσία του κράτους στην οικονομική ζωή του τόπου και τα σημαντικά και αυξανόμενα δίδυμα ελλείμματα της ελληνικής οικονομίας, το δημοσιονομικό και του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, αλληλοσχετιζόμενα και αλληλοτροφοδοτούμενα, συγκεφαλαιώνουν τις παθογένειες αυτού του προτύπου, ήτοι τη μειωμένη διεθνή ανταγωνιστικότητα, την αναποτελεσματική παραγωγική δομή και την εγγενή υπερκατανάλωση, δημοσίου τομέα και νοικοκυριών.

Συγκεκριμένα, οι σημαντικοί ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης που επιτεύχθηκαν την περίοδο 1994 – 2007 στηρίχθηκαν στην ταχεία αύξηση της εγχώριας ζήτησης και κυρίως της κατανάλωσης. Η ιδιωτική κατανάλωση αυξανόταν ισοποσοστικά με το ΑΕΠ καθόλη την παραπάνω περίοδο, ενώ οι δημόσιες δαπάνες αυξήθηκαν με εκρηκτικούς ρυθμούς, ιδιαίτερα την περίοδο 2006 – 2009. Ως αποτέλεσμα, η σχέση συνολικής κατανάλωσης προς ΑΕΠ έφθασε το 2009 το 93,5%, το υψηλότερο ποσοστό της ΕΕ27. Αμφότερες τροφοδοτήθηκαν σε σημαντικό βαθμό από την πρόσβαση σε χαμηλού κόστους δανειακά κεφάλαια από τις εγχώριες και διεθνείς κεφαλαιαγορές και το τραπεζικό σύστημα. Αρχής γενομένης από την απελευθέρωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος το 1994, τα καταναλωτικά και τα στεγαστικά δάνεια προς τα νοικοκυριά αυξήθηκαν ταχέως. Με την ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ το 2001, η πρόσβαση στις διεθνείς αγορές χρήματος και κεφαλαίου για το Δημόσιο, τις τράπεζες και τις επιχειρήσεις έγινε σχεδόν απεριόριστη. Επιπροσθέτως, τα ονομαστικά και πραγματικά επιτόκια δανεισμού μειώθηκαν δραματικά. Οι εισροές ξένων κεφαλαίων διευκόλυναν μία εκρηκτική αύξηση των τραπεζικών χρηματοδοτήσεων με μέσο ετήσιο ρυθμό 20%, 3 φορές ταχύτερα του ονομαστικού ΑΕΠ. Οι ιδιωτικές επενδύσεις, αν και αυξήθηκαν σε μέγεθος και ως ποσοστό του ΑΕΠ (από 17% το 1995 σε 21,6% κατά μέσο όρο την περίοδο 2000-2007), αφορούσαν σε σημαντικό βαθμό την ανέγερση κατοικιών και όχι παραγωγικές δραστηριότητες.

Η υπερβάλλουσα εγχώρια ζήτηση ευνόησε την ταχύτατη αύξηση του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος και τον πληθωρισμό σε σχέση με τους εταίρους, αλλά και ανατροφοδοτήθηκε από αυτά. Αυτό οδήγησε σταδιακά στην επιδείνωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της χώρας. Μετά την είσοδο της χώρας στην ΟΝΕ, η απώλεια ανταγωνιστικότητας δεν ήταν πλέον δυνατόν να αντιμετωπιστεί, έστω και προσωρινά, με υποτιμήσεις αλλά μόνο με διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, οι οποίες δεν έγιναν. Ως αποτέλεσμα, ο εξωτερικός τομέας της οικονομίας είχε σταθερά αρνητική συμβολή στην εξέλιξη του ΑΕΠ, γεγονός που αντανακλάται στα μεγάλα εξωτερικά ελλείμματα και την ταχεία συσσώρευση εξωτερικού χρέους.

¹ Μία εκδοχή αυτού του άρθρου περιλαμβάνεται και στον συλλογικό τόμο προς τιμήν του αείμνηστου Καθηγητή Κυπριανού Προδρομίδα με τίτλο: «Μελέτες Πολιτικής για την Ελληνική και Παγκόσμια Οικονομία», υπό έκδοση από το Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης (Εργαστήριο Μελετών Οικονομικής Πολιτικής) του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών. Οι συγγραφείς θέλουν να ευχαριστήσουν τον κ. Γκίκα Χαρδούβελη για τα πολύτιμα σχόλια του και την κα Δήμητρα Γιατζίτζογλου για την εξαιρετική ερευνητική υποστήριξη. Οποιοδήποτε λάθος παραμένει βαρύνει αποκλειστικά τους υπογράφοντες. Οι απόψεις οι οποίες εκφράζονται είναι προσωπικές και δεν δεσμεύουν την Eurobank EFG.

Η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση ανέδειξε το μέγεθος των διαρθρωτικών προβλημάτων αλλά και τη σημαντική υστέρηση στην άσκηση της κατάλληλης οικονομικής πολιτικής. Η αποτυχία να λάβουμε έγκαιρα επαρκή διορθωτικά μέτρα και θεσμικές πρωτοβουλίες οδήγησαν στη σημερινή πρωτοφανή κρίση. Πλέον, οι αναγκαίες προσαρμογές πραγματοποιούνται υπό πίεση και διεθνή εποπτεία. Η αντιμετώπιση των δομικών προβλημάτων της ελληνικής οικονομίας οφείλει να έχει διπλή στόχευση: αφενός την επίτευξη δημοσιονομικής σταθερότητας και υγείας και αφετέρου τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, ώστε να αποκατασταθούν οι αναπτυξιακές προοπτικές της ελληνικής οικονομίας. Το τελευταίο επιβάλλει το συνολικό αναπροσανατολισμό του παραγωγικού δυναμικού της χώρας. Είναι αναγκαία η στροφή σε ένα εξωστρεφές οικονομικό πρότυπο που θα στηρίζεται στην άνθηση των ιδιωτικών επενδύσεων, στην αναβάθμιση των υποδομών, στην άρση όλων των αντικινήτρων στην επιχειρηματικότητα, στην αναβάθμιση της έρευνας και της τεχνολογίας, στις ανοιχτές αγορές και στην ενίσχυση του ανταγωνισμού, μακριά από τον κρατισμό και την εσωστρέφεια. Αν δεν επιτευχθεί αυτό, η ελληνική οικονομία θα καταδικαστεί σε μακροχρόνια στασιμότητα και η ίδια η δημοσιονομική εξυγίανση δεν θα είναι βιώσιμη. Ο μηχανισμός στήριξης ΕΕ/ΕΚΤ/ΔΝΤ (η «Τρόικα»), που διαμορφώθηκε με το πακέτο βοήθειας των €110 δισεκ. το Μάιο του 2010 (το Μνημόνιο) και την πρόσθετη χρηματοδότηση €109 δισεκ. τον Ιούλιο του 2011 (το Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα), έχει αναγνωρίσει αυτή την αδήριτη αναγκαιότητα. Γι αυτό το λόγο, έχει θέσει τις επαυξητικές της παραγωγικότητας και της εξωστρέφειας δομικές μεταρρυθμίσεις ως βασικούς πυλώνες και όρους του Προγράμματος Σταθεροποίησης και Ανάπτυξης.

Η παρούσα μελέτη επιδιώκει να συμβάλει στην καλύτερη κατανόηση των παραγόντων μέσα από τους οποίους μπορεί να προκύψει η ανάπτυξη στην Ελλάδα τα επόμενα χρόνια. Εκκινούμε από την επισκόπηση του διαρθρωτικού μετασχηματισμού της Ελλάδας τις προηγούμενες δεκαετίες, από μία αγροτική οικονομία σε μία οικονομία των υπηρεσιών με κυρίαρχο το ρόλο του δημόσιου τομέα και της συνδεδεμένης με αυτόν επιχειρηματικότητας. Δείχνουμε ότι η μεταβολή της οικονομικής δομής της χώρας τα τελευταία 30 χρόνια οδήγησε στη μεταβολή της σύστασης του ΑΕΠ εις βάρος των επενδύσεων και των εξαγωγών και υπέρ της κατανάλωσης, γεγονός που αντικατοπτρίζεται τόσο στα μερίδιά τους στο ΑΕΠ όσο και στις συμβολές τους στη συνολική οικονομική μεγέθυνση.

Το σημερινό οικονομικό τοπίο, καθώς και το πλαίσιο μέσα στο οποίο καλείται να αναπτυχθεί η Ελλάδα στο μέλλον, είναι προϊόν αυτών των διεργασιών. Ωστόσο, η ανάγνωση των αδιεξόδων των πιο πρόσφατων ετών προσφέρει και τις κατευθυντήριες γραμμές της προσπάθειας για τη μελλοντική ανάπτυξη της χώρας. Σε μακροοικονομικό επίπεδο, οι δυναμικές κινητήριες δυνάμεις της οικονομικής μεγέθυνσης, λαμβάνοντας υπόψη τις απαιτήσεις δημοσιονομικής προσαρμογής, μπορούν να είναι κυρίως οι επενδύσεις και η οικονομική εξωστρέφεια. Το Πρόγραμμα

Σταθεροποίησης και Ανάπτυξης θα επιφέρει μία σημαντική σε μέγεθος συρρίκνωση του μεγέθους του δημόσιου τομέα και του ρόλου του κράτους στην οικονομία, καθώς και τη διαρθρωτική προσαρμογή της ιδιωτικής κατανάλωσης. Ωστόσο, αυτή η διαδικασία θα απελευθερώσει σημαντικούς πόρους για τον ιδιωτικό τομέα, οι οποίοι πρέπει να κατευθυνθούν στις παραγωγικές ιδιωτικές επενδύσεις και την οικονομική εξωστρέφεια. Στην παρούσα μελέτη, δείχνουμε με προσομοιώσεις διαμετρημένες στα μεγέθη της ελληνικής οικονομίας ποιοι ρυθμοί μεγέθυνσης των επενδύσεων και των εξαγωγών είναι αναγκαίοι ώστε να αντισταθμιστεί η προβλεπόμενη στο Μνημόνιο μείωση της ιδιωτικής κατανάλωσης και των δημοσίων δαπανών και να επιτευχθούν ρυθμοί ανάπτυξης του ΑΕΠ οι οποίοι διασφαλίζουν την πραγματική σύγκλιση σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα. Αξιολογούμε το ρεαλισμό αυτών των στόχων με βάση διεθνείς συγκρίσεις.

Η επίτευξη υψηλών ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης, αύξησης των εξαγωγών και των επενδύσεων στην Ελληνική οικονομία είναι επιθυμητή αλλά προϋποθέτει μία σειρά διαρθρωτικών και κλαδικών μεταβολών για την αναστροφή των παθογενειών τις οποίες συσσωρεύσε το προηγούμενο μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης.

Πρώτον, την αύξηση της συνολικής παραγωγικότητας της οικονομίας, μέσω βελτίωσης του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, των θεσμών και της ποιότητας της δημόσιας διοίκησης και γραφειοκρατίας. Όλες οι διεθνείς μελέτες επιβεβαιώνουν τη συνεχή υποχώρηση των διεθνών ποιοτικών δεικτών ανταγωνιστικότητας και παραγωγικότητας της χώρας, γεγονός που αντανάκλα κυρίως τη χαμηλή ελκυστικότητα και φιλικότητα του επενδυτικού περιβάλλοντος. Η βελτίωση της συνολικής παραγωγικότητας μέσω θεσμικών τομών δεν απαιτεί την αύξηση του αποθέματος των παραγωγικών συντελεστών, κεφαλαίου και εργασίας, αλλά είναι αποδεδειγμένο ότι συνεισφέρει το μεγαλύτερο μέρος της οικονομικής ανάπτυξης. Επιφέρει την αποτελεσματικότερη χρήση των συντελεστών της παραγωγής και επομένως τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας.

Δεύτερον, τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας ως προς την ποιότητα των προϊόντων και υπηρεσιών, παράλληλα με την ανάκτηση των απωλειών ανταγωνιστικότητας ως προς τις τιμές. Το τεχνολογικό περιεχόμενο και επομένως η προστιθέμενη αξία των ελληνικών προϊόντων παραμένουν χαμηλά, με αποτέλεσμα την απώλεια μεριδίων αγοράς λόγω και του αυξανόμενου ανταγωνισμού από αναδυόμενες οικονομίες χαμηλού κόστους. Είναι επιτακτική ανάγκη να επιδιωχθούν εξειδικεύσεις της οικονομίας σε προϊόντα και υπηρεσίες υψηλότερης ποιότητας και έντασης τεχνολογίας, τόσο σε νέους τομείς όσο και σε νέα τμήματα των τομέων στους οποίους παραδοσιακά η Ελλάδα έχει συγκριτικό πλεονέκτημα.

Τρίτον, σε κλαδικό επίπεδο, την ενεργό ενθάρρυνση της μετατόπισης της παραγωγής από τους τομείς των μη διεθνών εμπορευσιμων αγαθών και υπηρεσιών προς τους τομείς των εμπορευσιμων. Η μελέτη μας δείχνει πως οι εξελίξεις της

προηγούμενης περιόδου συμπαρέσυραν μία διόγκωση των τομέων μη εμπορεύσιμων, κυρίως υπηρεσιών οι οποίες προορίζονταν για την εξυπηρέτηση της εγχώριας αγοράς. Η χαμηλότερη παραγωγικότητα αυτών των τομέων, σε συνδυασμό με την ταχύτερη άνοδο μισθών, τιμών και περιθωρίων κέρδους, επιδείνωσε την απώλεια ανταγωνιστικότητας ως προς τις τιμές.

Τέταρτον, την αλλαγή στη φιλοσοφία αξιοποίησης των ευρωπαϊκών μεταβιβάσεων και ενισχύσεων και των αναπτυξιακών νόμων προς την κατεύθυνση ενίσχυσης της συνολικής παραγωγικότητας της οικονομίας, της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας. Τα προηγούμενα έτη εισέρευσε στη χώρα πακτωλός χρημάτων από τα ευρωπαϊκά διαρθρωτικά ταμεία, την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων αλλά και από εθνικούς πόρους, μέσω των αναπτυξιακών νόμων και των επενδυτικών προγραμμάτων, των ενισχύσεων και των επιδοτήσεων. Παρότι οι πόροι αυτοί προορίζονταν για την ενίσχυση του παραγωγικού δυναμικού και τον εκσυγχρονισμό και αναβάθμιση της οικονομικής δομής της χώρας, σε μεγάλο βαθμό κατευθύνθηκαν στην ενίσχυση των προσωπικών εισοδημάτων και της κατανάλωσης ως τμήμα μίας ευρύτερης διαδικασίας πελατειακής συναλλαγής Κράτους, πολιτών-ψηφοφόρων και κρατικοδίαιτης επιχειρηματικότητας. Σε αυτά τα φαινόμενα βρίσκονται οι ρίζες της ταυτόχρονης ενίσχυσης της ζήτησης και υστέρησης της προσφοράς.

Πέμπτον, την προσέλκυση Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (ΑΞΕ) και ξένων κεφαλαίων σε τομείς τεχνολογικής αιχμής, υποδομών και σε τομείς με εξαγωγικό προσανατολισμό. Η σημασία αυτού του παράγοντα μεγεθύνεται από την δυσκολία κινητοποίησης εγχώριων κεφαλαίων, τη στενότητα ρευστότητας και το υψηλό εγχώριο κόστος χρήματος που επέφερε η ελληνική κρίση. Το πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων θα μπορούσε να αποτελέσει την αιχμή της προσέλκυσης μεγάλων ξένων επενδύσεων και κεφαλαίων σε συνεργασία με το επιχειρηματικό κεφάλαιο.

Καθρέφτης και κριτήριο της συντελούμενης προόδου σε όλα τα μέτωπα θα είναι η αύξηση της εξωστρέφειας της οικονομίας. Η μελέτη ολοκληρώνει προτείνοντας άξονες βάσει των οποίων η οικονομική πολιτική μπορεί να επιβοηθήσει την προσπάθεια υπό τις παρούσες, ιδιαίτερα περιοριστικές για την άσκηση της συνθήκες.

2. Ιστορικές προσδιοριστικές παράμετροι της Ανάπτυξης

Από τη δημιουργία του Νέου Ελληνικού Κράτους έως το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η ελληνική οικονομία παρέμεινε κυρίως γεωργική, με σταδιακή ανάπτυξη της βιοτεχνίας. Η πρώτη προσπάθεια εκβιομηχάνισης έγινε από τις κυβερνήσεις Τρικούπη με θεσμικές μεταρρυθμίσεις και τη δημιουργία υποδομών. Ανεκόπη όμως από τη χρεοκοπία του 1893 και την υπαγωγή της χώρας στο Διεθνή Οικονομικό Έλεγχο το 1898. Αναπτυξιακές αναλαμπές του πρώτου μισού του 20^{ου} αιώνα, με μοχλούς τις εξαγωγές αγροτικών προϊόντων, την ανάπτυξη της ναυτιλίας και του χρηματοπιστωτικού συστήματος διεκόπησαν από τα γεγονότα αυτής της ταραχώδους περιόδου (Βαλκανικοί πόλεμοι,

Α' παγκόσμιος πόλεμος, Μικρασιατική Εκστρατεία, *ιδε* Λαζαρέτου, 2004). Το μοντέλο ανάπτυξης της περιόδου χαρακτηριζόταν από έντονο δασμολογικό προστατευτισμό και υψηλό πληθωρισμό. Με την Κατοχή, η ελληνική οικονομία και το νομισματικό της σύστημα κατέρρευσε πλήρως. Οι πρώτες προσπάθειες σταθεροποίησης και αναδόμησης του παραγωγικού ιστού (με υποτιμήσεις και επιβολή ελέγχων), δεν στέφθηκαν από ιδιαίτερη επιτυχία.

Η πρώτη ουσιαστική εκβιομηχάνιση της Ελλάδας δρομολογήθηκε με την εξωτερική βοήθεια από το Σχέδιο Marshall, τη νομισματική σταθεροποίηση του 1950-1952 και την είσοδο της δραχμής στο σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών του Bretton- Woods το 1953. Η υποτίμηση της δραχμής κατά 50% πριν τη σύνδεση με το δολάριο, σε συνδυασμό με την περιοριστική νομισματική και δημοσιονομική πολιτική μετά την είσοδο, αύξησε με διατηρήσιμο τρόπο την εξωτερική ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων και υπηρεσιών. Ακολούθησε περίοδος νομισματικής σταθερότητας,² λελογοισμένης εισοδηματικής και πιστωτικής πολιτικής και χαμηλού πληθωρισμού. Η αναπτυξιακή στρατηγική δομήθηκε γύρω από το στόχο της ενίσχυσης των ιδιωτικών επενδύσεων στη μεταποίηση, ελληνικών και ξένων. Αυτό επετεύχθη με ένα πλέγμα φορολογικών κινήτρων και επιδοτήσεων, ενός προστατευτικού πλαισίου για τις ξένες επενδύσεις, την απελευθέρωση του εμπορίου και την άρση πολλών διοικητικών περιορισμών. Παράλληλα, αυξήθηκαν και οι δημόσιες επενδύσεις, με αντίστοιχο περιορισμό της δημόσιας κατανάλωσης. Αυτοί οι παράγοντες, σε συνδυασμό με την άνοδο του τουρισμού και της ναυτιλίας κι ένα ευνοϊκό διεθνές περιβάλλον, εμπέδωσαν υψηλούς ρυθμούς πραγματικής οικονομικής ανάπτυξης, άνω του 7% ετησίως, για μια δεκαετία (Διάγραμμα 1). Κατά τη διάρκειά της, πραγματοποιήθηκε η πρώτη σημαντική σύγκλιση του πραγματικού κατά κεφαλήν εισοδήματος προς εκείνο των ανεπτυγμένων χωρών της Δυτικής Ευρώπης οι οποίες συναπάρτισαν αργότερα την Ευρωζώνη (Διάγραμμα 2).

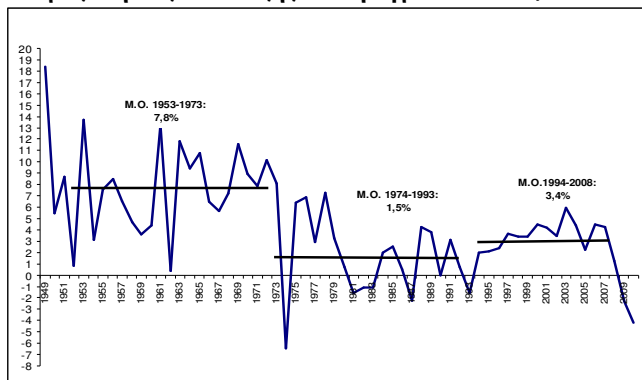
Τη δεκαετία του 1970, η κατάρρευση του Bretton-Woods και οι πετρελαϊκές κρίσεις έβαλαν τέλος στη μοναδική, στη νέα ελληνική ιστορία, μακροχρόνια περίοδο ταυτόχρονης σταθερότητας και ανάπτυξης. Ενώ όμως διεθνώς ακολουθήθηκαν περιοριστικές πολιτικές που δάμασαν τον πληθωρισμό, στην Ελλάδα εφαρμόστηκαν επεκτατικές μακροοικονομικές πολιτικές. Οι ιδεολογικοπολιτικές ζυμώσεις οι οποίες ακολούθησαν την πτώση της δικτατορίας, με τη συνεισφορά της αυξανόμενης αστικοποίησης του πληθυσμού, επέφεραν τη μετάλλαξη των κοινωνικών αξιών και των καταναλωτικών προτύπων. Στη δεκαετία του 1980 επιδιώχθηκε η πολιτική και οικονομική ενσωμάτωση μεγάλων στρωμάτων του πληθυσμού, μέχρι τούδε αποκλεισμένων. Δυστυχώς όμως, η άνοδος του βιοτικού επιπέδου και η αναδιανομή του εισοδήματος βασίστηκαν σε μία έντονα επεκτατική δημοσιονομική και εισοδηματική πολιτική. Παράλληλα, η υποχρέωση του

² . Ωστόσο, τα επεισόδια πιέσεων επί της δραχμής δεν εξέλιπαν, *ιδε* Αναστασάτος και Μάνου (2008).

ανοίγματος αγορών στον ανταγωνισμό στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής πολιτικής, οδήγησε στην κατάρρευση δεκάδων επιχειρήσεων σε παραδοσιακούς κλάδους (πχ κλωστοϋφαντουργία) που ήταν βιώσιμες μόνο σε προστατευόμενο και επιδοτούμενο περιβάλλον. Η επιλογή της «κοινωνικοποίησης» κάποιων εξ αυτών των επιχειρήσεων και η γενικότερη επέκταση του κρατικού ελέγχου επί σημαντικών επιχειρηματικών κλάδων οδήγησαν σε αντιπαραγωγικά επιχειρηματικά μοντέλα. Επιπρόσθετα, η έντονη παρουσία του κράτους στην οικονομική δομή, δημιούργησε σημαντικές εξαρτήσεις της επιχειρηματικότητας από τις κρατικές δουλειές με όλα τα συνεπακόλουθα που δημιουργούν τέτοιες σχέσεις. Η χαμηλή παραγωγικότητα των δημοσίων δαπανών και η αναμικτή ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα σε ένα μάλλον εχθρικό περιβάλλον για την επιχειρηματικότητα, υπονόμισαν την οικονομική αποτελεσματικότητα.

Διάγραμμα 1

Ρυθμός Ετήσιας Ανάπτυξης του Πραγματικού ΑΕΠ, 1949-2010

Πηγές: IMF-IFS (1949-1960), AMECO (1961-2010)

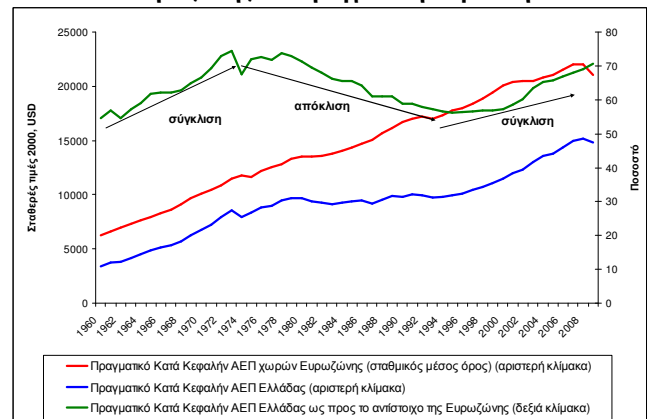
Οι μισθολογικές αυξήσεις σε ποσοστά μεγαλύτερα της βελτίωσης της παραγωγικότητας, τροφοδοτούσαν τον πληθωρισμό και οδηγούσαν σε απώλειες ανταγωνιστικότητας,³ οι οποίες προσωρινά μόνο αντισταθμίζονταν με διολίσθηση και υποτιμήσεις της δραχμής. Ως αποτέλεσμα, το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (ΙΤΣ) παρουσίαζε συνεχώς ελλείμματα (έως και 10% του ΑΕΠ το 1985). Αυτές οι εξελίξεις κατέληξαν τελικά στη μείωση των επενδύσεων, της συνολικής παραγωγικότητας και την καθήλωση των ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης. Το σταθεροποιητικό πρόγραμμα του 1985-87 ανέκοψε προσωρινά το πληθωριστικό σπирάλ αλλά εγκαταλείφθηκε.

Οι αριθμοί είναι εύγλωττοι για τις επιδόσεις της εικοσαετίας 1970-1990: το δημόσιο χρέος, από 17,7% του ΑΕΠ το 1970, έφθασε στο 64,4% το 1989 και 98,3% το 1993. Ο πληθωρισμός, από 2,8% το 1970, έφτασε στο 24,7% το 1980 και ξανά στο 20,4% το 1990. Οι επενδύσεις ως ποσοστό του ΑΕΠ μειώνονταν σταθερά, από 28,6% του ΑΕΠ το 1973 και 30,2% το 1979, έφθασαν στο 17,1% το 1994 (στοιχεία AMECO). Στις αρχές του 1990, η ελληνική οικονομία

³ Μάλιστα, το 1982 η παγίωση των πληθωριστικών προσδοκιών θεσμοποιήθηκε με την καθιέρωση της Αυτόματης Τιμαριθμικής Αναπροσαρμογής των μισθών.

παρουσίαζε εικόνα στασιμοληθωρισμού, η οποία επιδεινωνόταν από την πολιτική αστάθεια της περιόδου.

Διάγραμμα 2
Πραγματικό Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ Ελλάδας και Χωρών Ευρωζώνης και Πραγματική Σύγκλιση

Πηγή: Παγκόσμια Τράπεζα, υπολογισμοί συγγραφέων

Η αντιστροφή αυτής της εικόνας επήλθε με την έναρξη, από το 1993, των προσπαθειών για την εκπλήρωση των κριτηρίων που έθετε η Συνθήκη του Μaastricht. Ο οραματικός στόχος της εισόδου στο Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα, και ακολούθως στο κοινό νόμισμα, έφερε πειθαρχία στην άσκηση της οικονομικής πολιτικής. Ένας συνδυασμός περιοριστικής εισοδηματικής πολιτικής, υψηλών επιτοκίων και διολίσθησης της δραχμής σε ποσοστό που δεν αντιστάθμιζε πλήρως τη διαφορά πληθωρισμού έναντι των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης,⁴ χρησιμοποιήθηκε για να περιοριστούν ο πληθωρισμός, τα δημοσιονομικά ελλείμματα και το δημόσιο χρέος.

Ο αποπληθωρισμός τελικά επιτεύχθηκε αλλά με ένα κόστος, τη συσσώρευση πραγματικής ανατίμησης της δραχμής. Η υποτίμηση της δραχμής κατά 12,3% το Μάρτιο του 1998 και η απορρόφηση της πλεονάζουσας ρευστότητας από την ΤτΕ δεν εξάλειψαν το πρόβλημα, καθόσον τα υψηλά επιτόκια προσήλκυαν εισροές κεφαλαίων. Τελικώς, η Ελλάδα εισήλθε στην ΟΝΕ με μία ισοτιμία μετατροπής, η οποία εκτιμάται ότι δεν ευνοούσε την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών εξαγωγών, λαμβάνοντας υπόψη τις σοβαρές διαρθρωτικές αδυναμίες της παραγωγικής δομής.

Από τη στιγμή της εισόδου στην ΟΝΕ και έως το 2008, η ελληνική οικονομία κατέγραψε υψηλούς πραγματικούς ρυθμούς μεγέθυνσης, υπερέχοντας συστηματικά του αντίστοιχου μέσου της Ευρωζώνης (μέσος όρος 2000-2008, 3,9% έναντι 2% αντιστοίχως). Σημαντική πραγματική σύγκλιση πραγματοποιήθηκε, με το πραγματικό κατά κεφαλήν εισόδημα

⁴ Το 1995 η χρήση της ισοτιμίας ως «άγκυρας» για τη νομισματική πολιτική επισημοποιήθηκε με την ανακοίνωση από την ΤτΕ για πρώτη φορά ποσοτικού στόχου σε ετήσια βάση για τη συναλλαγματική ισοτιμία (υποτίμηση 3% περίπου), που έγινε γνωστή ως πολιτική της «σκληρής δραχμής».

της Ελλάδας σε όρους Ισοδύναμης Αγοραστικής Δύναμης να φθάσει έως και το 82,8% του αντίστοιχου της Ευρωζώνης το 2009, από 73,3% το 2000. Ωστόσο, η ανάπτυξη αυτή βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό στην εσωτερική ζήτηση. Καταρχήν, η δημοσιονομική πολιτική παρέμεινε επεκτατική σε όλα τα έτη, παρότι η οικονομία ήταν σε φάση υπερθέρμανσης.⁵ Αυτό υπονόμει τους ρυθμούς συνολικής αποταμίευσης, διόγκωνε τη συνολική ζήτηση και επομένως αύξανε την αποσύζευξη εγχώριας αποταμίευσης-επένδυσης και επιβάρυνε το εξωτερικό ισοζύγιο. Είναι γνωστό πλέον πως το κριτήριο του Maastricht για δημοσιονομικό έλλειμμα έως το 3% του ΑΕΠ παραβιαζόταν συστηματικά. Η απόκλιση των πραγματικών αποτελεσμάτων από τους ετήσιους προϋπολογισμούς συγκαλυπτόταν και με χρήση στατιστικών τεχνικών. Το δημόσιο χρέος δεν τιθασεύτηκε και όταν ενέσκηψε πρόσφατα η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση εκτροχιάστηκε τελείως, με τις γνωστές συνέπειες.

Στο τέλος του 2010, το δημόσιο χρέος ισούτο με το 142,8% του ΑΕΠ. Το κράτος διατήρησε υψηλή, και από το 2005 αυξανόμενη, συμμετοχή στο ΑΕΠ: οι δημόσιες δαπάνες αποτελούσαν το 2009 το 53,2% του ΑΕΠ, από 43,8% το 2005, αυξάνοντας παράλληλα και την απασχόληση στον ευρύτερο Δημόσιο Τομέα. Δεδομένης της χαμηλής αποτελεσματικότητας των δημοσίων δαπανών,⁶ αυτό έπληξε την παραγωγικότητα της οικονομίας.

Εξίσου ταχέως όμως διογκώθηκε και η ιδιωτική κατανάλωση στην Ελλάδα. Μεταξύ 2001-2008 μεγεθυνόταν με μέσο ετήσιο πραγματικό ρυθμό 4,1%. Το 2010 συνιστούσε το 75% του ΑΕΠ, έναντι 57,6% του μ.ο. στην Ευρωζώνη. Το επιχείρημα ότι οι φτωχότερες χώρες έχουν εξ ορισμού μεγαλύτερο ποσοστό κατανάλωσης στο ΑΕΠ λόγω του ότι οι σχετικές δαπάνες είναι ανελαστικές, καταρρίπτεται από τα ίδια τα ελληνικά στοιχεία: Το 1970, με κατά κεφαλήν εισόδημα περίπου στο 45% αυτού του 2010, η ιδιωτική κατανάλωση ισούτο στην Ελλάδα με το 65,6% του ΑΕΠ. Στη διόγκωση της ιδιωτικής κατανάλωσης συνετέλεσαν μία σειρά παράγοντες.

Πρώτον, η συμμετοχή στην ΟΝΕ δημιούργησε προσδοκίες σύγκλισης του επιπέδου παραγωγικότητας με αυτό των περισσότερο ανεπτυγμένων χωρών και υψηλότερης μελλοντικής ανάπτυξης. Αυτό μεταφράστηκε σε εξαιρετικά αισιόδοξες προσδοκίες για το μελλοντικό εισόδημα. Εν όψει αυτού, τα άτομα δανείστηκαν ώστε να αυξήσουν την παρούσα κατανάλωσή τους και να επιτύχουν τη διαχρονική εξομάλυνση της κατανάλωσης στα νέα -υψηλότερα- επίπεδα.⁷ Σε ένα ιδιαίτερα ευνοϊκό διεθνές περιβάλλον, ακολούθησε εκρηκτική αύξηση των καταναλωτικών και των στεγαστικών δανείων (μέση ετήσια ονομαστική αύξηση 29,7% και 28,7% αντιστοίχως μεταξύ 2001-2008).

Δεύτερον, ο δανεισμός κατέστη ευχερέστερος και φθηνότερος., Η επιτάχυνση της πιστωτικής επέκτασης προς τον ιδιωτικό τομέα στην Ελλάδα είχε ξεκινήσει από το 1994 με την απελευθέρωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος και της κίνησης κεφαλαίων. Αυτό βελτίωσε την αποτελεσματικότητα της καταναμητικής των πόρων λειτουργίας του τραπεζικού συστήματος αλλά κατήργησε και τους αυστηρούς περιορισμούς τους οποίους επέβαλλε προηγουμένως το κράτος στην καταναλωτική πίστη. Ακολούθησε ο έντονος ανταγωνισμός μεταξύ των τραπεζών και η εφαρμογή χαλαρότερων πιστωτικών κριτηρίων που επιτάχυναν περαιτέρω την πιστωτική επέκταση. Η είσοδος στην ΟΝΕ επέφερε ολοκλήρωση των χρηματοπιστωτικών αγορών, εξάλειψη του κινδύνου συναλλαγματικής ισοτιμίας και των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων. Με αυτό τον τρόπο διευκολύνθηκε η πρόσβαση των οικονομικών φορέων λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών στις περισσότερο ρευστές Ευρωπαϊκές αγορές και η διόγκωση του εξωτερικού χρέους. Η αυξημένη ζήτηση για δάνεια από το κράτος και τους άλλους φορείς, κυρίως Τράπεζες και επιχειρήσεις, χρηματοδοτείτο απρόσκοπτα και με ανταγωνιστικούς όρους⁸ χωρίς οι οικονομικές ανισορροπίες να τιμωρούνται με υψηλότερα επιτόκια. Αυτό επέφερε μία σημαντική διαρθρωτική αλλαγή και στη χρηματοδότηση του Δημοσίου, τη στροφή στις διεθνείς αγορές. Σε χρονικό διάστημα μερικών μόνο ετών, και με επιταχυνόμενο ρυθμό, το ποσοστό του Δημοσίου Χρέους που χρηματοδοτείται στις διεθνείς αγορές προσέγγισε το 80%, έναντι μονοψήφιου αριθμού στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Επακόλουθα, απελευθερώθηκαν εγχώριοι αποταμιευτικοί πόροι στις Τράπεζες για τη χρηματοδότηση του εγχώριου ιδιωτικού τομέα, των επιχειρήσεων, αλλά κυρίως των νοικοκυριών.

Τρίτον, τη μείωση των επιτοκίων δανεισμού την οποία επέφερε η συμμετοχή της χώρας στην ΟΝΕ.⁹ Δεδομένου ότι η νομισματική πολιτική της ΕΚΤ θέτει μέσους στόχους που αφορούν όλη την Ευρωζώνη και όχι την κατάσταση ενός εκάστου μέλους ξεχωριστά, μπορεί να υποστηριχτεί ότι η κατεύθυνσή της τα προηγούμενα χρόνια ήταν μάλλον επεκτατική, όταν η Ελληνική οικονομία παρουσίαζε συμπτώματα υπερθέρμανσης.¹⁰ Συνδυαστικά, αυτοί οι παράγοντες ζήτησης και προσφοράς κατέληξαν στο αποτέλεσμα οι τραπεζικές χρηματοδοτήσεις να τρέχουν μεταξύ 1995-2008 με μέσο ονομαστικό ρυθμό 19,2% ετησίως. Ο ιδιωτικός δανεισμός έφτασε στην Ελλάδα το 2010 το 110,9% του ΑΕΠ, από 30% πριν την απελευθέρωση του τραπεζικού συστήματος (στοιχεία ΕΚΤ και ΤτΕ αντίστοιχα, όχι απολύτως συγκρίσιμα).¹¹

⁵ Επιπροσθέτως ήταν και αναξιοπύστη, *ιδε* Χαρδούβελης κ.α. (2006). 9 στους 10 προϋπολογισμούς τα τελευταία χρόνια δεν υλοποιήθηκαν παρά με σημαντικές ανοδικές αποκλίσεις των ελλειμμάτων.

⁶ Ο ΟΕCD (2009) υπολογίζει ότι οι δημόσιες δαπάνες στην Ελλάδα έχουν πολλαπλασιασθεί 0,8. Τουτέστιν, €1 αύξηση των δημοσίων δαπανών αυξάνει το ΑΕΠ κατά μόλις €0,8. Εξαιρέση αποτελούν οι δημόσιες επενδύσεις.

⁷ *Ιδε* Blanchard και Giavazzi (2002) για μία θεωρητική εξήγηση.

⁸ Π.χ. στα μέσα του 2005 το Δημόσιο δανειζόταν σε διάρκεια 30 ετών με επιτόκιο 1/3 του 1% πάνω από τη Γερμανία και οι Τράπεζες δανειζόνταν στην πενταετία με κόστος διατραπεζικής συν ¼ του 1%.

⁹ Οι Fagan και Gaspar (2005, 2007) έδειξαν πως η μείωση των επιτοκίων μπορεί να προκαλέσει μία ευμεγέθη αύξηση της ζήτησης και μία επιδείνωση του εξωτερικού ισοζυγίου.

¹⁰ *Ιδε* Χαρδούβελης (2008).

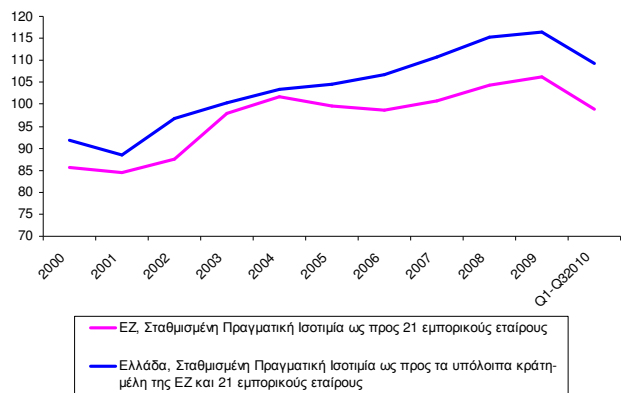
¹¹ Παραμένει ωστόσο χαμηλότερος από το μ.ο. της Ευρωζώνης (120,9% του ΑΕΠ), επομένως ο ιδιωτικός τομέας δεν μπορεί να θεωρηθεί υπερδανεισμένος.

Τέταρτον, στην απουσία διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων οι οποίες θα έκαμπταν την πληθωριστική δομή της οικονομίας. Η υπερβάλλουσα ζήτηση και η υπερθέρμανση της οικονομίας επιτάθηκαν από τις στρεβλώσεις στις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών και τη δημιουργία ολιγοπωλιακών δομών (πχ. σημαντική ή και μονοπωλιακή οικονομική παρουσία του κράτους σε στρατηγικούς κλάδους, όπως η ενέργεια, πάνω από 150 κλειστά επαγγέλματα, καρτέλ, ολιγοπωλιακή ή μονοπωλιακή δομή προμηθευτών εταιριών δημοσίου τομέα, κτλ.). Ως αποτέλεσμα, μετά την είσοδο στο Ευρώ, η Ελλάδα είχε σταθερά θετικές διαφορές πληθωρισμού (άνω του 1% ετησίως) εν σχέσει με τους εταίρους της στην Ευρωζώνη. Δεδομένου ότι πλέον οι υποτιμήσεις δεν ήταν εφικτές, οι διαφορές πληθωρισμού μεταφράστηκαν σε σημαντική πραγματική ανατίμηση έναντι των εταίρων, πλήττοντας την ανταγωνιστικότητα των εξαγωγών και ευνοώντας τις εισαγωγές.

Πέμπτον, στην παρουσία ακαμψιών στην αγορά εργασίας οι οποίες επέτρεπαν στους ονομαστικούς μισθούς να αυξάνονται ταχύτερα από την παραγωγικότητα, ακόμα και όταν η ανεργία ήταν σε υψηλά επίπεδα, τροφοδοτώντας την κατανάλωση.¹² Το **Διάγραμμα 3** δείχνει την πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία Ελλάδας και Ευρωζώνης βασισμένη στο ανά μονάδα προϊόντος κόστος εργασίας. Αυτό σημαίνει ότι η εικονιζόμενη πραγματική ανατίμηση προκύπτει έχοντας συνυπολογίσει τη βελτίωση της παραγωγικότητας της εργασίας η οποία στην Ελλάδα ήταν, πράγματι, μεγαλύτερη της Ευρωζώνης. Ολόκληρη η Ευρωζώνη βίωσε μία επιδείνωση της ανταγωνιστικότητάς της ως προς τις τιμές έναντι 21 βασικών εμπορικών εταίρων κατά 27,7% από το 2002 έως και το 2009, ως αποτέλεσμα της μακροχρόνιας ονομαστικής ανατίμησης του Ευρώ. Η Ελλάδα όμως, την ίδια περίοδο, ανατιμήθηκε σε πραγματικούς όρους κατά 37,3%, ένεκα και της επιδείνωσης του σχετικού κόστους της έναντι και των υπόλοιπων 15 κρατών-μελών της Ευρωζώνης.¹³

Οι δυναμικές προσδοκίες, το θεσμικό περιβάλλον της ONE και η ευχέρεια κτήσης φθηνών δανειακών κεφαλαίων ωφέλησαν και την επένδυση. Την περίοδο 2000-2008 οι συνολικές επενδύσεις αποτελούσαν κατά μέσο όρο το 21,4% του ΑΕΠ, από 17% του ΑΕΠ το 1995, ξεπερνώντας και τον μέσο όρο της Ευρωζώνης (21% την ίδια περίοδο).

Διάγραμμα 3
Δείκτης Πραγματικής Σταθμισμένης Συναλλαγματικής Ισοτιμίας, (Q1 1999 = 100) Βασισμένη στο Κατά Μονάδα Προϊόντος Κόστος Εργασίας

Πηγή: EKT

Αυτό το γεγονός αναμφισβήτητα έδωσε ώθηση στην πραγματική σύγκλιση. Δεν ήταν εξίσου μεγάλη όμως και η ωφέλεια στον μακροπρόθεσμο δυναμικό ρυθμό ανάπτυξης διότι ένα σταθερά σημαντικό τμήμα των επενδύσεων αφορούσε την άνθηση της οικοδομικής δραστηριότητας¹⁴ και την προετοιμασία των Ολυμπιακών Αγώνων. Μεταξύ 2000-2007 το 34,3% των επενδύσεων αφορούσε την ανέγερση κατοικιών έναντι 28,4% στην ΕΕ17. Αν αφαιρεθούν οι δημόσιες επενδύσεις και οι επενδύσεις σε κατοικίες, οι λοιπές ιδιωτικές επενδύσεις συνιστούσαν την περίοδο 2000-2008 κατά μέσο όρο ποσοστό 10,7% του ΑΕΠ έναντι 12,3% στην Ευρωζώνη.

Η διαρθρωτική υστέρηση της προσφοράς, η έκρηξη της ζήτησης και η απώλεια ανταγωνιστικότητας ως προς τις τιμές λόγω της πραγματικής ανατίμησης, εξηγούν και την επιδείνωση του εμπορικού ισοζυγίου. Επιπροσθέτως, τα Ισοζύγια Εισοδημάτων και Μεταβιβάσεων παρουσίασαν δομική επιδείνωση, κυρίως λόγω εκτόξευσης των τοκοχρεολυσίων. Αθροιστικά, όλοι οι παραπάνω παράγοντες οδήγησαν σε μία δραματική επιδείνωση του ΙΤΣ. Το ελληνικό εξωτερικό έλλειμμα σημείωσε το 2008 το μεταπολεμικό ιστορικό υψηλό του 14,8% ως ποσοστό του ΑΕΠ και διατηρήθηκε, εν μέσω σημαντικής ύφεσης, στο 10,5% το 2010 ή €24 δισ. (στοιχεία ΤτΕ). Η χρηματοδότηση των ελλειμμάτων επέφερε την συσσώρευση μεγάλου ακαθάριστου εξωτερικού χρέους, το οποίο είχε ξεπεράσει το τρίτο τρίμηνο του 2010 το 190% του ΑΕΠ (καθαρό εξωτερικό χρέος 97,3% του ΑΕΠ).¹⁵

Παρά ταύτα, η διόγκωση της ζήτησης επέτρεπε στην οικονομία να αναπτύσσεται με ρυθμούς μεγαλύτερους του δυναμικού ρυθμού ανάπτυξής της, δηλαδή να βρίσκεται σε συνεχή υπερθέρμανση, με

¹² Ίδε Blanchard (2006) για μία θεωρητική εξήγηση.

¹³ Πρέπει να σημειωθεί ότι η επιδείνωση της ανταγωνιστικότητας δεν ήταν ισοκατανομημένη διατομεακά. Ο Μαλλιάρopoulos (2010) δείχνει ότι αφορούσε κυρίως τον αγροτικό τομέα, ένεκα των υψηλών ευρωπαϊκών επιδοτήσεων, και δευτερευόντως τις υπηρεσίες εξυπηρέτησης της εγχώριας αγοράς, οι οποίες διογκώθηκαν με την βοήθεια του δανειακού χρήματος. Αντίθετα στη μεταποίηση και τον τουρισμό, εν συγκρίσει προς τους πραγματικούς ανταγωνιστές της χώρας, η επιδείνωση ήταν πολύ μικρότερη σε μέγεθος.

¹⁴ Οι πολλαπλασιαστές των επενδύσεων σε κατοικίες δεν είναι αριθμητικά μικροί, γιατί η οικοδομή διαχέεται βαθιά μέσα στην οικονομία, ωστόσο οι επενδύσεις σε κατοικίες, σε αντίθεση με αυτές σε παραγωγικό εξοπλισμό, δεν ενισχύουν την παραγωγική δυναμικότητα της οικονομίας.

¹⁵ Για μία εκτενέστερη ανάλυση του ζητήματος της απώλειας ανταγωνιστικότητας και των εξωτερικών ελλειμμάτων της ελληνικής οικονομίας, ιδε Αναστασάτος (2011).

δανειακή χρηματοδότηση της οικονομικής μεγέθυνσης. Έτσι, η προϊούσα υστέρηση της αποτελεσματικότητας και η ανεπαρκής επέκταση του παραγωγικού δυναμικού δεν μεταφράζονταν σε επιβράδυνση της ανάπτυξης του ΑΕΠ. Αυτό επέτεινε την ευφορία στον πληθυσμό και την αβελτηρία λήψης μέτρων από τους υπεύθυνους άσκησης της οικονομικής πολιτικής. Η ελληνική δημοσιονομική κρίση ήρθε να τιμωρήσει την αναβλητικότητα. Όσα δεν έγιναν σταδιακά και συντεταγμένα σε βάθος χρόνου, γίνονται σε συνθήκες πίεσης με καταλύτη την απροθυμία των αγορών να χρηματοδοτήσουν περαιτέρω την επέκταση της εσωτερικής ζήτησης. Έχει γίνει πλέον κατανοητό ότι η κρίση χρέους είναι απλώς η εξωτερική έκφραση της αλυσιτέλειας του παραγωγικού υποδείγματος της ελληνικής οικονομίας. Επομένως, η έξοδος από την κρίση προϋποθέτει την ανάταξη αυτού του υποδείγματος και την παραγωγική ανασυγκρότηση.

3. Οι Συνιστώσες της Ελληνικής Ανάπτυξης

Η ιστορική εξέλιξη του παραγωγικού μοντέλου της ελληνικής οικονομίας επικαθορίζει τη δομή της και, συνακόλουθα, τις προκλήσεις που αυτή αντιμετωπίζει σήμερα. Επομένως, για τη χάραξη μίας αναπτυξιακής στρατηγικής είναι χρήσιμη η ανάλυση του διαρθρωτικού μετασχηματισμού της οικονομίας. Οι φάσεις τις οποίες διήνυσε η αναπτυξιακή διαδικασία μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ταυτοποιούνται, σε αδρές γραμμές, σε τρεις υποπεριόδους, 1953-1973, 1974-1993 και 1994-2010.

Το Παράρτημα παρουσιάζει μία ανάλυση της οικονομίας κατά ευρύ τομέα, ήτοι γεωργία, μεταποίηση και υπηρεσίες, με τη χρήση μέσων όρων των ετών κάθε υποπεριόδου. Το βασικό συμπέρασμα είναι ότι η ταχεία ανάπτυξη μετά την είσοδο στο Bretton-Woods βασίστηκε στην αύξηση της συμμετοχής της μεταποίησης στο ΑΕΠ. Μετά τη Μεταπολίτευση, η χαμηλή παραγωγικότητα της βιομηχανίας σε συνδυασμό με τη συνεχιζόμενη μείωση του μεριδίου του γεωργικού τομέα, συνοδεύτηκε από μείωση των ρυθμών αναπτύξεως.¹⁶ Εάν ο δευτερογενής τομέας κατάφερε να συγκρατήσει το μερίδιο του στο ΑΕΠ, παρά τη μείωση των επενδύσεων μετά το 1976 αυτό οφείλεται κυρίως στις κρατικές παρεμβάσεις, όπως εξηγήθηκε.

Προϊόντος του χρόνου, η Ελλάδα μετεξελίχθηκε σε οικονομία εγχώριου εμπορίου και υπηρεσιών. Αυτή η εξέλιξη παρουσιάστηκε σε όλες τις ανεπτυγμένες οικονομίες σε ώριμο στάδιο της ανάπτυξής τους, δεδομένου ότι οι υπηρεσίες έχουν υψηλή εισοδηματική ελαστικότητα και παράλληλα είναι σε μεγάλο βαθμό μη διεθνώς εμπορεύσιμες. Ωστόσο, στην Ελλάδα ο τριτογενής τομέας μεγεθύνθηκε δια της εις άτοπον απαγωγής, δηλαδή για να καταλάβει το κενό το οποίο άφησε πίσω της η εξελισσόμενη αποβιομηχάνιση και η εκτόπιση των εξαγωγικών

τομέων. Ο τομέας των υπηρεσιών χαρακτηρίστηκε από μικρό μέγεθος των επιχειρήσεων,¹⁷ γεγονός που σημαίνει μικρή δυνατότητα εκμετάλλευσης οικονομιών κλίμακας και εισαγωγής τεχνολογίας, άρα χαμηλή ανταπόκριση της παραγωγικότητας σε μεταβολές της τεχνολογίας. Αυτό δεν είναι άσχετο με το ότι οι υπηρεσίες, με τις πάγιες εξαιρέσεις της ναυτιλίας και του τουρισμού, επικεντρώνονταν ολοένα και περισσότερο στην εξυπηρέτηση της μεγεθύνουσας εγχώριας αγοράς. Για να προσελκύσουν εργατικό δυναμικό, οι κλάδοι αυτοί έπρεπε να αυξάνουν τους μισθούς, και άρα τις τιμές τους, εξίσου γρήγορα ή και ταχύτερα σε σχέση με τους μισθούς και τις τιμές στους κλάδους των διεθνώς εμπορεύσιμων προϊόντων. Επειδή όμως οι κλάδοι των μη εμπορευσίμων έχουν μικρότερη παραγωγικότητα, αυτό ενέτεινε τις πληθωριστικές πιέσεις και την απώλεια ανταγωνιστικότητας. Η παραπάνω διαδικασία είναι γνωστή ως επίδραση Balassa-Samuelson. Τέλος, σημαντικό ρόλο στη διόγκωση των υπηρεσιών έπαιξε η μεγέθυνση του δημόσιου τομέα. Προϊόντος του χρόνου και προσεγγίζοντας την περίοδο της κρίσης, 2009-2010, και οι τρεις κλάδοι της ελληνικής οικονομίας παρουσιάζουν προβλήματα προσανατολισμού και ανεπαρκούς παραγωγικότητας.

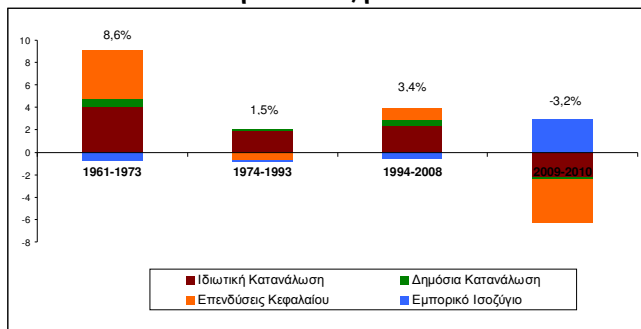
Τα συμπεράσματα αυτά τεκμηριώνονται ευκρινέστερα από την ανάλυση των πηγών της ανάπτυξης κατά συστατικό του ΑΕΠ, δηλαδή της συμβολής στην ανάπτυξη της κατανάλωσης, ιδιωτικής και δημόσιας, των επενδύσεων και του εξωτερικού τομέα (Διάγραμμα 4).¹⁸ Φαίνεται καθαρά ότι το «ελληνικό θαύμα» της περιόδου 1953-1973 (μέσος ρυθμός πραγματικής ανάπτυξης του ΑΕΠ 7,4%) βασίστηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό στις επενδύσεις. Από το 1961, η αναπτυξιακή συμβολή των επενδύσεων αναλογούσε στο 39,5% συνολικής ανάπτυξης, ποσοστό που ξεπερνούσε σημαντικά το -μεγάλο- μερίδιό τους στο ΑΕΠ (29,3%). Ο εξωτερικός τομέας είχε αρνητική συμβολή αλλά αυτό σε μεγάλο βαθμό οφείλεται στην εισαγωγή κεφαλαιουχικών αγαθών, τα οποία προώθησαν την ανάπτυξη. Η ιδιωτική κατανάλωση, με λογικό ακόμα μερίδιο στο ΑΕΠ (61,2%), συνεισέφερε το 44,2% της ανάπτυξης, ενδεικτικό των λελογισμένων ρυθμών μεγέθυνσής της. Ομοίως και η δημόσια κατανάλωση (μερίδιο 15,3%, συμβολή 8,1%). Την περίοδο 1974-1993, το μερίδιο της ιδιωτικής κατανάλωσης εκτοξεύεται στο 69,9%. Αυτή η διόγκωση της κατανάλωσης είναι υπεύθυνη για το 127% της μεγέθυνσης του ΑΕΠ, δηλαδή το πρότυπο ανάπτυξης αντιστρέφεται πλήρως. Οι μειωμένες επενδύσεις έχουν πλέον αρνητική συμβολή.

¹⁷ Κεντρικό ρόλο σε αυτό έπαιξε το ιδιοσυγκρατικό στην ελληνική οικονομία υψηλό ποσοστό των ελεύθερων επαγγελματιών. Σήμερα, το 36% περίπου του εργατικού δυναμικού στην Ελλάδα είναι αυτοαπασχολούμενοι, έναντι 15% περίπου κατά μέσο όρο στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες.

¹⁸ Οι συμβολές (contributions) υπολογίζονται ως το ποσοστό της μεταβολής της Προστιθέμενης Αξίας (ΠΑ) της οικονομίας το οποίο προέρχεται από τη μεταβολή της ΠΑ του κάθε τομέα. Αλγεβρικά, υπολογίζεται ως το πηλίκο των πρώτων διαφορών των ΠΑ των κλάδων προς την ΠΑ του συνόλου της οικονομίας της προηγούμενης περιόδου, αμφότερα σε σταθερές τιμές. Το άθροισμα των επιμέρους συμβολών είναι η μεταβολή στην ΠΑ του συνόλου της οικονομίας, δηλαδή η καθαρή οικονομική μεγέθυνση. Η διαθεσιμότητα των τομεακών στοιχείων ξεκινάει από το 1960.

¹⁶ Σε κάποιο βαθμό η οικονομική επιβράδυνση συσχετίζεται και με τις πετρελαϊκές κρίσεις. Ωστόσο, ο στασιμοληθωρισμός ο οποίος ενέσκηψε στην ελληνική οικονομία εξακολούθησε αρκετά μετά το πέρας αυτών και ήταν καθαυτός αποτέλεσμα λανθασμένων πολιτικών, όπως αναφέρθηκε. Ειδικότερα, η νομισματική πολιτική είχε επεκτατική κατεύθυνση έως τις αρχές του 1982 (*ιδε Garganas and Tavlas, 2001*), η δημοσιονομική για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα.

Διάγραμμα 4
Συμβολές Κατανάλωσης, Επένδυσης και Εξωτερικού Τομέα στην Ανάπτυξη του ΑΕΠ

Πηγή: AMECO, υπολογισμοί συγγραφέων

Την περίοδο 1994-2008, οι επενδύσεις ιδιωτικές, δημόσιες και κατοικίας, επανακάμπτουν σε θετική συμβολή, παρότι το μερίδιο τους επί του ΑΕΠ παραμένει ακριβώς το ίδιο κατά μέσο όρο. Η αρνητική συμβολή του εξωτερικού τομέα όμως μεγεθύνεται λόγω των μεγάλων εξωτερικών ελλειμμάτων, ιδίως μετά την είσοδο στην ΟΝΕ. Για την εξαγωγή συμπερασμάτων πολιτικής, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι το μερίδιο των εισαγωγών στο ελληνικό ΑΕΠ την περίοδο 2001-2010 είναι μικρότερο του μέσου αντίστοιχου των χωρών της Ευρωζώνης. Αυτό που καθιστά τη συμβολή του εξωτερικού τομέα αρνητική είναι η υστέρηση των εξαγωγών, οι οποίες έχουν πολύ μικρότερο μερίδιο και αναιμική συμβολή στην ανάπτυξη. Η ιδιωτική κατανάλωση η οποία έχει φτάσει πλέον το 73,8% του ΑΕΠ, συνεισφέρει το 70,6% της ανάπτυξης. Σε αυτό το διάγραμμα, τα έτη της κρίσης, 2009-2010, παρουσιάζονται ξεχωριστά για να δείχτεί πως η ταχεία μείωση των εισαγωγών αναστρέφει την συμβολή του εξωτερικού τομέα σε θετική. Αναμενόμενα αρνητική είναι η επίδραση της αποεπένδυσης. Είναι ενδιαφέρον όμως ότι η ιδιωτική κατανάλωση, αυξάνει το μερίδιο της σε 74,9% λόγω της σχετικά ταχύτερης μείωσης των άλλων συστατικών του ΑΕΠ. Αυτή η εξέλιξη αντιστρατεύεται το διακηρυγμένο στόχο του Προγράμματος Σταθεροποίησης για την αύξηση της ροπής για αποταμίευση, ώστε να βελτιωθεί το εξωτερικό ισοζύγιο, και πρέπει να αντιστραφεί μεσοχρόνια. Η μείωση της κατανάλωσης βέβαια σε απόλυτους αριθμούς καταλήγει στην αρνητική συμβολή της (εξηγεί το 68,8% της ύφεσης της διετίας).

4. Προσομοιώσεις Σεναρίων Προσαρμογής και Ανάπτυξης

4α. Μεσοπρόθεσμες Προβολές: 2012-2016

Η ελληνική κρίση χρέους δρομολογεί με επώδυνο αλλά αναπόδραστο τρόπο τους διαρθρωτικούς μετασχηματισμούς οι οποίοι είναι αναγκαίοι για να αναστραφούν αυτές οι τάσεις των προηγούμενων ετών. Η εφαρμογή των προγραμμάτων δημοσιονομικής προσαρμογής και ανάπτυξης που έχουν συμφωνηθεί με την Τρόικα (Μνημόνιο, Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα) επιφέρουν τη συρρίκνωση της εγχώριας ζήτησης, κυρίως της δημόσιας κατανάλωσης, αλλά και την επιβράδυνση της ιδιωτικής κατανάλωσης, καθώς και τη μείωση του μεγέθους

και του ρόλου του Κράτους. Αυτό όμως θα απελευθερώσει πόρους για τους εξαγωγικούς τομείς και τις επενδύσεις (crowding-in). Επομένως, η επίτευξη υψηλών ρυθμών ανάπτυξης θα εξαρτηθεί από το βαθμό στον οποίον λειτουργήσει αποτελεσματικά η ανακατανομή πόρων προς όφελος των ιδιωτικών επενδύσεων και της οικονομικής εξωστρέφειας. Σε μία τέτοια περίπτωση, δεν θα ωφεληθεί μόνο το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών, αλλά και η συνολική παραγωγικότητα της οικονομίας. Εξάλλου, οι Alesina and Ardagna (1998) δείχνουν ότι οι αξιόπιστες περιοριστικές μακροοικονομικές πολιτικές είναι δυνατόν να έχουν θετική επίπτωση στο ρυθμό ανάπτυξης, είτε διότι αυξάνουν την εμπιστοσύνη στη διατηρησιμότητα των μεγεθών, είτε, κυρίως, επειδή επιδρούν στο κόστος εργασίας.

Η επίτευξη υψηλών ρυθμών ανάπτυξης αποτελεί κρίσιμη προϋπόθεση για την επιτυχία του Προγράμματος δημοσιονομικής προσαρμογής. Η επίτευξη των δημοσιονομικών στόχων μείωσης του δημοσιονομικού ελλείμματος και η σταδιακή μείωση του λόγου χρέους προς ΑΕΠ εξαρτάται από το μέγεθος των πρωτογενών δημοσιονομικών πλεονασμάτων, τα επιτόκια και, κυρίως, τους ρυθμούς ανάπτυξης της οικονομίας. Λαμβάνοντας υπόψη ότι το πρωτογενές πλεόνασμα είναι σε μεγάλο βαθμό ενδογενής μεταβλητή, εξαρτώμενη από το ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ, και ότι το επιτόκιο για το Ελληνικό χρέος περιορίζεται σημαντικά (εφόσον εφαρμοστούν οι συμφωνίες της Συνόδου Κορυφής της Ευρωζώνης της 21^{ης} Ιουλίου 2011), η επίτευξη υψηλών ρυθμών ανάπτυξης, δηλαδή αύξησης των επενδύσεων και των εξαγωγών, αποτελεί τον καθοριστικότερο παράγοντα επιτυχίας.

Εκτιμούμε στη μελέτη αυτή, με τη μέθοδο των προσομοιώσεων, τους ρυθμούς αύξησης των επενδύσεων και των καθαρών εξαγωγών οι οποίοι είναι αναγκαίοι ώστε να αντισταθμιστεί η υφεσιακή επίπτωση της συρρικνούμενης εγχώριας ζήτησης και έτσι να επιτευχθεί ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας κοντά στο μακροπρόθεσμο δυναμικό ρυθμό ανάπτυξής της. Αποτιμούμε με διεθνείς συγκρίσεις κατά πόσον αυτοί οι ρυθμοί είναι τεχνικά εφικτοί. Τόσο ο ορισμός όσο και η εμπειρική μέτρηση του δυναμικού ρυθμού ανάπτυξης υπόκεινται σε μια σειρά μεθοδολογικών ζητημάτων και δεν υπάρχει ομοφωνία στη βιβλιογραφία ως προς αυτά. Οι Αλμπάνη, Ζόνζηλος και Μπραγουδάκης (2010), χρησιμοποιώντας στοιχεία της περιόδου 1995-2008, υπολόγισαν τη μεσοχρόνια δυναμική ανάπτυξη σε 3,6% (υποθέτοντας ένα ρυθμό αύξησης της ολικής παραγωγικότητας ίσο με τον μέσο αντίστοιχο στην υπό εξέταση περίοδο).¹⁹ Μακροχρόνια, που το δυναμικό προϊόν προσδιορίζεται από το ρυθμό αύξησης του πληθυσμού και από την τάση της συνολικής παραγωγικότητας, υπολόγισαν ένα δυναμικό ρυθμό αύξησης 2,2% ετησίως. Το Μνημόνιο υποθέτει ότι ο μακροχρόνιος ρυθμός ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας θα είναι στο 3%, έναντι 3,9% που ήταν κατά μέσον όρο τη δεκαετία 2001-2010.

¹⁹ Στο 3,6% υπολογίζει και ο ΟΕCD (2011) τη μέση δυναμική ανάπτυξη των ετών 1999-2008.

Πίνακας 1:
Προσομοιώσεις Προσαρμογών Επενδύσεων και Εξαγωγών, 2012-2016

	Μερίδιο ΑΕΠ 2011	Πραγματικοί ρυθμοί μεταβολής				
		2012	2013	2014	2015	2016
Ιδιωτική Κατανάλωση	75,1%	-1.2%	1.1%	1.2%	1.4%	1.3%
Δημόσια Κατανάλωση	18,9%	-5.0%	-1.0%	-0.3%	0.3%	0.6%
Επενδύσεις	14,6%	0.0%	4.3%	4.3%	4.3%	4.3%
Εισαγωγές α&υ	29,4%	-3.3%	1.9%	2.8%	3.2%	2.4%
Εξαγωγές α&υ	20,9%	16.3%	9.6%	8.4%	7.6%	6.7%
Πραγματικός ρυθμός μεταβολής ΑΕΠ		3%	3%	3%	3%	3%

Πηγή: Eurobank Research

Θα κάνουμε λοιπόν την υπόθεση ότι ο επιθυμητός ρυθμός ανάπτυξης είναι 3%. Αν και όχι πολύ φιλόδοξος, αυτός ο στόχος διασφαλίζει την επίτευξη πραγματικής σύγκλισης αλλά με διατηρήσιμο τρόπο, χωρίς φαινόμενα υπερθέρμανσης. Ταυτόχρονα, επιτρέπει τη σταδιακή μείωση του λόγου Χρέος/ΑΕΠ και τη σταθεροποίηση του λόγου Τόκων/ΑΕΠ.²⁰ Ως μακροχρόνιο ρυθμό ανάπτυξης της Ευρωζώνης λαμβάνουμε το μέσο όρο της μεγέθυνσης του δυνητικού ΑΕΠ της περιόδου 1996-2010, ο οποίος είναι 1,8% (AMECO, αντίστοιχος ελληνικός μ.ο. 3,2%).

Ως πρώτο βήμα, υπολογίζουμε τους ρυθμούς αύξησης επενδύσεων και εξαγωγών οι οποίοι είναι αναγκαίοι για να επιτευχθεί πραγματική ανάπτυξη 3% την επόμενη πενταετία, λαμβανομένων υπόψιν των ρυθμών μεταβολής της ιδιωτικής και της δημόσιας κατανάλωσης, καθώς και των εισαγωγών, οι οποίοι προβλέπονται στο Μνημόνιο. Ο Πίνακας 1 δίνει ενδεικτικούς συνδυασμούς των δύο μεγεθών.²¹ Για παράδειγμα, για το 2012 γίνεται η υπόθεση ότι οι επενδύσεις θα παραμείνουν σταθερές σε πραγματικούς όρους λόγω της αβεβαιότητας για τις προοπτικές της χώρας και της στενότητας ρευστότητας. Εφόσον συμβεί αυτό, για να επιτευχθεί ανάπτυξη 3% το 2012 θα απαιτηθεί αύξηση των εξαγωγών κατά 16,3% σε πραγματικούς όρους (17% ονομαστικά).

Για τα επόμενα έτη, το σενάριο που παρουσιάζει ο Πίνακας υποθέτει ότι οι επενδύσεις αυξάνονται με ρυθμό ίσο με τη μέση ετήσια αύξηση των προβλέψεων του Μνημονίου για τα αντίστοιχα έτη, ήτοι 4,3% ετησίως. Σε αυτή την περίπτωση, για να επιτευχθεί ανάπτυξη 3% ετησίως, οι εξαγωγές πρέπει να αυξάνονται σε πραγματικούς όρους σε ποσοστά, από 9,6% το 2013 έως 6,7% το 2016. Το απαιτούμενο ποσοστό αύξησης βγαίνει μειούμενο διότι εν τω μεταξύ αυξάνεται το μερίδιο των εξαγωγών στο ΑΕΠ.

Ας εξετάσουμε τώρα το αντίστροφο σενάριο, δηλαδή ότι οι εξαγωγές αυξάνονται με ρυθμό ίσο με τη μέση ετήσια αύξηση των προβλέψεων του Μνημονίου για τα έτη 2013-2016, ήτοι 6,5% ετησίως σε πραγματικούς όρους. Αυτός ο στόχος είναι ήδη φιλόδοξος με ιστορικά δεδομένα. Και πάλι όμως, με αυτή την ετήσια αύξηση των εξαγωγών, για να επιτευχθεί ανάπτυξη 3% ετησίως, οι επενδύσεις πρέπει να αυξάνονται σε ποσοστά, από 10,8% το 2013 έως 4,5% το 2016 σε πραγματικούς όρους.

Είναι προφανές ότι οι αυξήσεις επενδύσεων και εξαγωγών που χρειάζονται για να επιτευχθεί ανάπτυξη 3% τα αμέσως επόμενα έτη, είναι εξαιρετικά απαιτητικές. Για να δειχτεί αυτό, αρκεί να σημειωθεί ότι ακόμα και την περίοδο της έντονης ανάπτυξης, 2000-2008, ο μέσος ρυθμός πραγματικής αύξησης των επενδύσεων στην Ελλάδα ήταν 4,1%, ενώ στην ΕΕ17 μόλις 2,2%. Το ίδιο ισχύει και για τις εξαγωγές: τα έτη 2000-2008, οι ελληνικές εξαγωγές αυξάνονταν κατά 3,8% κατά μέσο όρο ετησίως. Και αν υποστηριχθεί ότι αυτό οφείλεται στην απώλεια ανταγωνιστικότητας ως προς τις τιμές που βίωσε η Ελλάδα αυτή την περίοδο, ο μέσος αντίστοιχος ρυθμός για τις χώρες της ΕΕ27, που δεν ταλανίζονταν από τα ελληνικά διαρθρωτικά προβλήματα, ήταν 6,4%. Ακόμα κι αν καταβληθούν κολοσσιαίες προσπάθειες, ένα αρνητικό διεθνές κλίμα, η δυσπιστία για τις προοπτικές της χώρας ή δυσχέρειες στη χρηματοδότηση αρκούν για να εκτροχιαστεί η προσπάθεια. Τούτου δοθέντος, εξετάζουμε τώρα πιο μακροπρόθεσμα σενάρια, πιο βαθμιαία και πιο δομικής προσαρμογής.

²⁰ Υποθέτοντας πλήρη εφαρμογή της Συμφωνίας της 21^{ης} Ιουλίου 2011, εκτιμάται ότι η αρχικώς προβλεπόμενη ατραπός μείωσης του λόγου χρέους προς ΑΕΠ μπορεί να επιτευχθεί με πρωτογενή πλεονάσματα της τάξεως του 3,5-4%, ποσοστό πολύ μικρότερο σε σχέση με την αρχική εκτίμηση. Αυτό συμβαίνει διότι η Συμφωνία προσφέρει μία ανακούφιση του δανειακού βάρους της τάξεως των €50 δισ. μέχρι το 2020 (περίπου €26δισ. από τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα και την επαναγορά χρέους και περίπου €23δισ. από τη μείωση του επιτοκίου στον επίσημο δανεισμό). Το μέσο επιτόκιο εξυπηρέτησης του δημοσίου χρέους εκτιμάται ότι θα περιοριστεί στο 4,2% περίπου.

²¹ Για το 2011 η αναθεώρηση του Μνημονίου του Ιουλίου του 2010 προέβλεπε ύφεση -3,9%. Με τα πιο πρόσφατα στοιχεία και εκτιμήσεις, αυτή η πρόβλεψη δεν είναι πλέον ρεαλιστική. Υποθέτουμε λοιπόν για το 2011 ύφεση -5,9% η οποία αντανάκλα καλύτερα τις τελευταίες εξελίξεις και αντίστοιχη διαμόρφωση των μεριδίων των διαφόρων συστατικών στο ΑΕΠ. Τα μερίδια για τα επόμενα έτη δίνονται από τις προσαρμογές που επιφέρουν οι υποθέσεις του Μνημονίου για την εξέλιξη ιδιωτικής και δημόσιας κατανάλωσης και εισαγωγών.

Πίνακας 2:
Προσομοιώσεις Προσαρμογών Επενδύσεων και Εξαγωγών, 2012-2036

	2010		Σενάριο Α, 2012-2036		Σενάριο Β, 2012-2036	
	Δις. €	Μερίδιο ΑΕΠ	Πραγματικοί ρυθμοί μεταβολής, 2012-2037	Μερίδιο ΑΕΠ	Πραγματικοί ρυθμοί μεταβολής, 2012-2037	Μερίδιο ΑΕΠ
Ιδιωτική Κατανάλωση	172,8	75,1%	2,0%	57,7%	2,0%	57,7%
Δημόσια Κατανάλωση	43,4	18,9%	2,2%	13,2%	2,20%	13,2%
Τελική Κατανάλωση	216,2	93,9%	2,0%	70,9%	2,0%	70,9%
Επενδύσεις	33,5	14,6%	6,6%	33,1%	4,1%	18,9%
Εγχώρια Ζήτηση	249,7	108,5%	2,4%	89,8%	2,4%	89,8%
Εισαγωγές α&υ	-67,7	29,4%	2,0%	21,9%	2,0%	21,9%
Εξαγωγές α&υ	48,2	20,9%	1,7%	17,9%	4,20%	31,1%
Πραγματικός ρυθμός μεταβολής ΑΕΠ			3%		3%	

Πηγή: Eurobank Research

4β. Μακροπρόθεσμες Προσαρμογές

Σε όρους Ισοδύναμης Αγοραστικής Δύναμης, το κατά κεφαλήν εισόδημα στην Ελλάδα στο τέλος του 2012 θα ισούται με το 75,5% του μέσου όρου της Ευρωζώνης (προβολές AMECO), 9 π.μ. κάτω από το επίπεδο του 2008. Με τις παραπάνω υποθέσεις η πραγματική σύγκλιση θα επιτευχθεί σε περίπου 24 έτη από το 2012.

Οι απαιτούμενες προσαρμογές συνοψίζονται στον Πίνακα 2. Η ιδιωτική κατανάλωση στην Ελλάδα παρέμεινε το 2010 ίση με το 75% του ΑΕΠ έναντι 57,7% του μ.ο. στην Ευρωζώνη.²² Τουτέστιν, συγκρινόμενοι με τους υπόλοιπους ευρωπαίους, οι Έλληνες καταναλώνουν ωσάν το εισόδημά τους να ήταν 30% υψηλότερο από αυτό που πράγματι είναι. Είναι εύλογο να θεωρήσει κανείς ότι όσο θα προχωρεί η πραγματική σύγκλιση και ο αναπροσανατολισμός της παραγωγικής δομής της ελληνικής οικονομίας, η κατανάλωση θα πρέπει να προσεγγίσει ως ποσοστό του ΑΕΠ το μέσο όρο της Ευρωζώνης, ώστε να θεωρείται διατηρήσιμη με ευρωπαϊκά δεδομένα. Άρα, έως το 2036, η ιδιωτική κατανάλωση θα πρέπει να μειωθεί 17,3 ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ.²³ Με ετήσια πραγματική ανάπτυξη 3%, και μετά τις μειώσεις που θα υποστεί η ιδιωτική κατανάλωση μέχρι το 2012, αυτό εξυπνοεί μέσο πραγματικό ρυθμό αύξησης της ιδιωτικής κατανάλωσης στην Ελλάδα περίπου 2% ετησίως για την επόμενη

25ετία.²⁴ Η μείωση της ροπής προς κατανάλωση θα αυξήσει την ροπή προς αποταμίευση, ώστε να αρχίσει η αποπληρωμή – δημόσιας και ιδιωτικών- χρεών. Επιπλέον, θα συγκρατήσει τις εισαγωγές. Την περίοδο 2000-2008, η μέση ελαστικότητα των εισαγωγών ως προς μεταβολές του διαθέσιμου εισοδήματος ήταν 1,3. Μακροχρόνια ωστόσο, που οι υπερβολές θα διορθωθούν, είναι εύλογο οι εισαγωγές να μεταβάλλονται ισοποσοστιαία με την κατανάλωση, ήτοι πραγματική αύξηση 2% ετησίως. Επίσης, η σχετική μείωση (βραδύτερη αύξηση) της εγχώριας ζήτησης θα ωθήσει σταδιακά την παραγωγή να μετατοπιστεί προς τους τομείς των διεθνώς εμπορευσίμων. Η πιστωτική επέκταση θα επιβραδυνθεί ώστε να φθάσει σε επίπεδο ισορροπίας, υψηλότερο μεν, αλλά συμβατό με την επιβραδυνόμενη κατανάλωση.²⁵

Ομοίως θα μειωθεί και η δημόσια κατανάλωση. Σύμφωνα με τις προβλέψεις του Μνημονίου, οι πρωτογενείς δημόσιες δαπάνες (πλην τοκοχρεολυσίων), από 43,5% του ΑΕΠ το 2010, θα περιοριστούν σε 30,5% το 2020. Εφόσον ο περιορισμός της δημόσιας κατανάλωσης είναι αναλογικός, το μερίδιό της στο ΑΕΠ θα μειωθεί, από 18,9% το 2010, στο 13,2% το 2020.²⁶ Εφεξής, πρέπει να γίνει η παραδοχή ότι θα σταθεροποιηθεί ως ποσοστό του ΑΕΠ, ώστε να μην επαναληφθεί η δημοσιονομική εκτροπή. Συνολικά, αυτές οι παραδοχές μεταφράζονται σε μία συγκράτηση

²² Η ανακοίνωση της αναθεώρησης των στατιστικών του ελληνικού ΑΕΠ από την ΕΛΣΤΑΤ στις 5/10/2011 επιφέρει μικρές διαφορές στους αναφερόμενους υπολογισμούς.

²³ Μακροχρόνως, διατηρήσιμη είναι η επέκταση της κατανάλωσης που ισούται με την αύξηση της παραγωγικότητας συν την αύξηση του πληθυσμού. Σε συνέπεια με αυτό, η υπολανθάνουσα υπόθεση των πολυογενών είναι ότι η αύξηση της κατανάλωσης στην Ευρωζώνη θα είναι ίση με την αύξηση της ΣΠΣ και του ΑΕΠ ώστε ο λόγος να διατηρείται σταθερός.

²⁴ Με την υπόθεση του ΔΝΤ για τον πληθωρισμό μακροχρονίως (1,8%), αυτό ισοδυναμεί με ονομαστική αύξηση 3,8% ετησίως περίπου.

²⁵ Η άνοδος των περιθωρίων επιτοκίων της Ελλάδας η οποία ακολούθησε την απώλεια επενδυτικής εμπιστοσύνης, επιτάχυνε την προσαρμογή μειώνοντας την επένδυση και τα επιτοκιακά ευαίσθητα τμήματα της κατανάλωσης.

²⁶ Οι στόχοι του Μνημονίου προβλέπουν για τη δημόσια κατανάλωση, μετά από μείωση κατά 9% το 2010, νέα μείωση κατά 8,5% το 2011 και 6% το 2012. Με βάση τις προβλέψεις μας για την πραγματική ανάπτυξη (-4,5% το 2011 και -0,6% το 2012), η δημόσια κατανάλωση στο τέλος του 2012 θα αποτελεί ποσοστό 17,1% του ΑΕΠ.

της μέσης ετήσιας αύξησης της δημόσιας κατανάλωσης στο 2,1% έως το 2037.

Με δεδομένες τις μεταβολές ιδιωτικής και δημόσιας κατανάλωσης και εισαγωγών, μπορούν τώρα να υπολογιστούν οι συνδυασμοί των μεταβολών σε επενδύσεις και εξαγωγές οι οποίες εξασφαλίζουν ετήσια ανάπτυξη 3%.

Σενάριο Α: οι εξαγωγές αυξάνουν με ετήσιο ρυθμό ίσο με τον ιστορικό ρυθμό μεταβολής της Συνολικής Παραγωγικότητας των Συντελεστών (ΣΠΣ) της ελληνικής οικονομίας. Αυτό προϋποθέτει ότι οι θετικές διαφορές πληθωρισμού έναντι των χωρών-μελών της Ευρωζώνης θα εξαλειφθούν διατηρήσιμα μέσω συγκράτησης τιμών, μισθών και περιθωρίων κέρδους, ώστε να μην συσσωρεύεται πραγματική ανατίμηση και πλήττεται η ανταγωνιστικότητα ως προς τις τιμές των ελληνικών προϊόντων και υπηρεσιών.²⁷ Για την αύξηση της ΣΠΣ της ελληνικής οικονομίας στη μακροχρόνια περίοδο, λαμβάνουμε την εκτίμηση των Αλμπάνη, Ζόνζηλου και Μπραγουδάκη (2010), ήτοι 1,7% ετησίως. Η εκτίμηση αυτή της ΣΠΣ στηρίζεται σε στοιχεία της περιόδου 1995-2008. Δεδομένου ότι με την έναρξη της ελληνικής κρίσης χρέους η ΣΠΣ μειώθηκε δραστικά, θα απαιτηθεί προσπάθεια και διαρθρωτικές αλλαγές για να επανακατακτηθεί. Παρά ταύτα, μία αύξηση των εξαγωγών 1,7% ετησίως είναι ανεπαρκής για την επίτευξη εξωτερικής ισορροπίας, καθόσον το εμπορικό ισοζύγιο θα παρέμεινε ελλειμματικό κατά 4 π.μ. του ΑΕΠ και οι εξαγωγές θα εμειώνοντο ως ποσοστό του ΑΕΠ. Επιπλέον, εάν οι εξαγωγές αυξάνονται μόνο κατά 1,7% ετησίως, για να επιτευχθεί ετήσιος ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης 3%, απαιτείται μέση ετήσια πραγματική αύξηση των επενδύσεων κατά 6,6%. Αυτός ο στόχος είναι υπερβολικά φιλόδοξος με βάση τα ελληνικά και ευρωπαϊκά ιστορικά δεδομένα, όπως σημειώθηκε. Επιπλέον, εάν επιτυγχανόταν ετήσια αύξηση 6,6%, το μερίδιο των επενδύσεων στο ΑΕΠ το 2036 θα διαμορφωνόταν στο 33,1%. Αυτό δεν έχει επιτευχθεί ποτέ στην Ελλάδα μεταπολεμικά (ανώτερο μερίδιο 30,2% το 1979) και δε μπορεί να θεωρηθεί ρεαλιστικά διατηρήσιμο.

Σενάριο Β: οι εξαγωγές αυξάνουν με ετήσιο ρυθμό ίσο με το ρυθμό της διεθνούς ζήτησης για ελληνικά προϊόντα και υπηρεσίες. Προσεγγίζουμε την αύξηση της διεθνούς ζήτησης με την εκτίμηση των Buiter and Rahbari (2011) για την μέση ετήσια πραγματική ανάπτυξη του παγκόσμιου ΑΕΠ έως το 2050, ήτοι 4,2%. Εάν οι εξαγωγές αυξάνονται με μέσο ετήσιο πραγματικό

ρυθμό 4,2%, το μερίδιό τους στο ΑΕΠ θα φθάσει έως το 2037 στο 31,1%, το οποίο εξακολουθεί να είναι μικρότερο του μέσου αντίστοιχου των χωρών της Ευρωζώνης (38% τη δεκαετία 2000-2010). Ωστόσο, αρκεί, μαζί με τη συγκράτηση των εισαγωγών, ώστε το εμπορικό ισοζύγιο να γίνει ισχυρά πλεονασματικό (κατά 9,3 π.μ. του ΑΕΠ), να εξασφαλιστεί η αντιστάθμιση των αναμενόμενων αρνητικών εξελίξεων των Ισοζυγίων Εισοδημάτων και Μεταβιβάσεων και να μειωθεί το εξωτερικό χρέος. Με βάση τα ιστορικά δεδομένα που αναφέρθηκαν παραπάνω, αυτός ο στόχος είναι ρεαλιστικός. Προϋποθέτει όμως την αντιστροφή των απωλειών ανταγωνιστικότητας ως προς τις τιμές. Επιπροσθέτως, πρέπει να σημειωθεί ότι η ελαστικότητα των ελληνικών εξαγωγών ως προς μεταβολές του διεθνούς ΑΕΠ (και άρα της διεθνούς ζήτησης) ήταν χαμηλότερη της μονάδας, συγκεκριμένα 0,67. Αυτό υποδηλώνει την ανάγκη διόρθωσης των διαρθρωτικών αδυναμιών αλλά και βελτίωσης του τεχνολογικού περιεχομένου των ελληνικών εξαγωγών. Ο λόγος είναι ότι τα προϊόντα έντασης εργασίας έχουν χαμηλότερη εισοδηματική ελαστικότητα. Επομένως, όσο αυξάνεται το παγκόσμιο εισόδημα, η ζήτηση για αυτά θα περιορίζεται.

Με αυτή την αύξηση των εξαγωγών, για να επιτευχθεί ο επιθυμητός ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης απαιτείται μέση ετήσια πραγματική αύξηση των επενδύσεων 4,1%. Τότε, το μερίδιο των επενδύσεων στο ΑΕΠ το 2036 θα διαμορφωθεί στο 18,9%, το οποίο είναι χαμηλότερο της περιόδου 2000-2010 αλλά θεωρείται διατηρήσιμο. Το κρίσιμο είναι οι επενδύσεις να κατευθυνθούν σε παραγωγικούς τομείς (με λελογισμένο τμήμα στην κατασκευή κατοικιών) ώστε να στηρίζεται η ΣΠΣ της οικονομίας και η υψηλότερη τεχνολογική ένταση των εξαγωγών.

Η ανάλυση συνιστά ότι οι ρυθμοί αύξησης εξαγωγών και επενδύσεων που εξασφαλίζουν πραγματική σύγκλιση και εξωτερική διατηρησιμότητα, δηλαδή το σενάριο Β, είναι απολύτως εφικτό τεχνικά στο μακροπρόθεσμο διάστημα. Θα απαιτήσουν όμως την πρόοδο κλαδικών και διαρθρωτικών μεταβολών ώστε να αυτοί οι ρυθμοί να επιτευχθούν με διατηρήσιμο τρόπο. Το είδος αυτών των μεταβολών και ο τρόπος επιδίωξής τους αναλύονται στα επόμενα τμήματα.

5. Καθοριστικοί Παράγοντες για την Ανάπτυξη, τις Επενδύσεις και την Εξωστρέφεια

5α. Παραγωγικότητα, Τεχνολογική Ένταση και Μεταρρυθμίσεις

Η ανατροπή μετά τη Μεταπολίτευση του μοντέλου ανάπτυξης μέσω συσσώρευσης κεφαλαίου, που ακολουθήθηκε από το 1953, ασφαλώς δεν ήταν επιλογή της οικονομικής πολιτικής. Ήταν όμως έμμεσο αποτέλεσμα της, στο βαθμό που οι πρωτοβουλίες της κατέστησαν το εγχώριο οικονομικό περιβάλλον λιγότερο φιλικό στις επενδύσεις και την επιχειρηματικότητα εν γένει. Η σημερινή δυστοκία στη χρηματοδότηση επενδυτικών σχεδίων αλλά και η κατάρρευση του αναπτυξιακού μοντέλου που βασιζόταν στη μεγέθυνση της εγχώριας ζήτησης, καθιστά αναγκαία την

²⁷Αυτό επιδιώκεται ήδη με τη διαδικασία της εσωτερικής υποτίμησης. Η ΤτΕ (2011) υπολογίζει ότι οι πραγματικές μέσες ακαθάριστες αποδοχές μειώθηκαν κατά 9,3% το 2010, και αναμένει ένα 5-5,8% επιπλέον το 2011. Εφόσον αυτή η τάση διατηρηθεί και το 2012, το κατά μονάδα προϊόντος πραγματικό κόστος εργασίας έναντι των κυριότερων εμπορικών εταίρων της χώρας θα έχει μειωθεί έως το τέλος του 2012 σχεδόν κατά το ποσοστό που χρειάζεται σύμφωνα με τους υπολογισμούς των Αναστασάτου και Μαλλιάρου (2011), ήτοι 12%, για να επανέλθει η Ελλάδα στα επίπεδα ανταγωνιστικότητας τα οποία είχε όταν εισήλθε στην Ευρωζώνη.

αναζήτηση εναλλακτικών τρόπων και πηγών από τις οποίες μπορεί να προέλθει η ανάπτυξη τα προσεχή έτη. Θεωρούμε ότι η βασικότερη εξ αυτών είναι η προώθηση διαρθρωτικών αλλαγών οι οποίες θα βελτιώσουν τη συνολική παραγωγικότητα της οικονομίας. Ο στόχος αυτός μπορεί να εξειδικευτεί σε δύο επιμέρους κατευθύνσεις: τη βελτίωση της ποιότητας των θεσμών και τη βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων και υπηρεσιών.

Η παραδοσιακή θεωρία της οικονομικής ανάπτυξης, με σημείο αφετηρίας τον Solow (1956), αποδίδει τις διαφορές στο κατά κεφαλήν εισόδημα μεταξύ χωρών στους ρυθμούς συσσώρευσης κεφαλαίου (και άρα στους ρυθμούς αποταμίευσης οι οποίοι καθορίζουν την επένδυση) και τους ρυθμούς αύξησης της συνολικής παραγωγικότητας των συντελεστών (ΣΠΣ).²⁸ Οι παράγοντες αυτοί θεωρήθηκαν τότε εξωγενείς. Εμπειρικές μελέτες έδειξαν ότι η συνολική παραγωγικότητα ευθύνεται για άνω του 50% της σημειούμενης ανάπτυξης, με το υπόλοιπο ήμισυ να αποδίδεται εξίσου στη συσσώρευση κεφαλαίου και τη μεγέθυνση του εργατικού δυναμικού.²⁹ Οι πιο σύγχρονες αναπτυξιακές θεωρίες της ενδογενούς μεγέθυνσης (πχ. Romer, 1990), αναδεικνύουν το ρόλο της τεχνολογικής πρόοδου, ως βασικού παράγοντα αύξησης της ΣΠΣ. Υποστηρίζεται ότι η τεχνολογική πρόοδος, καθώς και οι δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη, οι οποίες δημιουργούν τεχνολογία, εξαρτώνται από βαθύτερους παράγοντες, όπως οι διαθέσιμοι φυσικοί πόροι, ο βαθμός ολοκλήρωσης στο διεθνές εμπόριο και η επικοινωνία με τεχνολογικά προηγμένες χώρες. Η κρίσιμότερη παράμετρος όμως είναι η ποιότητα των θεσμών. Οι Acemoglu et al (2001), μεταξύ άλλων, έχουν δείξει την σημασία για την ΣΠΣ παραγόντων όπως η εφαρμογή των νόμων, το επίπεδο γραφειοκρατίας, η διαφθορά, η δομή των δικαιωμάτων στην υλική και πνευματική ιδιοκτησία και η διασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας των αγορών. Οι Barnes et al (2011) εκτιμούν ότι το ήμισυ της ανάπτυξης του πραγματικού κατά κεφαλήν εισοδήματος την δεκαετία πριν τη διεθνή κρίση μπορεί να αποδοθεί στην εφαρμογή συγκεκριμένων διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων: βελτίωση της εκπαίδευσης, ενίσχυση του ανταγωνισμού στις αγορές προϊόντων, χαλάρωση της νομοθεσίας προστασίας της εργασίας, μείωση της διάρκειας των επιδομάτων ανεργίας και της φορολογικής επιβάρυνσης της εργασίας. Σύμφωνα με τις μετρήσεις τους, εάν μία χώρα έφερνε τους θεσμούς της σε αυτούς τους τομείς στο μέσο όρο των χωρών του ΟΟΣΑ, το κατά κεφαλήν εισόδημα θα μπορούσε να αυξηθεί έως 25%.

Η αύξηση της ΣΠΣ αναδεικνύεται στη βασικότερη πηγή από την οποία μπορεί να προέλθει η ανάπτυξη τα προσεχή έτη. Αυτό δεν έχει γίνει ευρέως κατανοητό. Σαφή ένδειξη της δυναμικής

αναπτυξιακής συμβολής των θεσμικών μεταρρυθμίσεων δίνουν οι δείκτες των διεθνών οργανισμών (Παγκόσμια Τράπεζα, World Economic Forum, International Institute For Management Development). Αυτοί οι δείκτες μετρούν τη συνολική ανταγωνιστικότητα συνυπολογίζοντας πτυχές όπως η φιλικότητα του οικονομικού περιβάλλοντος προς την επιχειρηματικότητα, η ποιότητα των υποδομών, της εκπαίδευσης και της δημόσιας διοίκησης. Είναι χαρακτηριστικό ότι όλες οι χώρες της ΕΕ-16 με ελλείμματα του ΙΤΣ έχουν χαμηλή κατάταξη σε αυτές τις μετρήσεις, σε αντίθεση με τις πλεονασματικές χώρες. Η Ελλάδα έχει ιδιαίτερα χαμηλή κατάταξη σε όλους. Για παράδειγμα, ο Δείκτης Ευκολίας Διεξαγωγής Επιχειρηματικής δραστηριότητας της Παγκόσμιας Τράπεζας για το 2010 κατατάσσει την Ελλάδα 109^η μεταξύ 183 χωρών. Για να γίνει σύγκριση με άλλες χώρες που αντιμετωπίζουν εξωτερικά ελλείμματα, η Βουλγαρία είναι 44^η, η Πορτογαλία 48^η, η Ρουμανία 55^η, η Ισπανία 62^η και η Τουρκία 73^η. Η χαμηλή αυτή κατάταξη αντανάκλα τα εγγενή προβλήματα της οικονομίας (δυσκαμψίες, πληθώρα διοικητικών περιορισμών) που πλήττουν την συνολική παραγωγικότητα και τις εξαγωγικές της επιδόσεις, πέραν του ζητήματος των τιμών.³⁰ Ο ΣΕΒ (2010) κατέγραψε 250 εμπόδια σε 30 πεδία επιχειρηματικής δράσης, από την ίδρυση μιας εταιρείας μέχρι την εκκαθάρισή της. Τα κυριότερα σχετίζονται με τις συναρμοδιότητες και την ασυνεννοησία υπουργείων και φορέων, την απροθυμία συνεργασίας με τους φορείς της αγοράς, αναχρονιστικούς κανόνες και ρυθμίσεις, την έλλειψη χωροταξικού σχεδιασμού και την πολυνομία. Αυτά τα εμπόδια καταλήγουν σε ύπαρξη πολλών κλειστών επαγγελματιών και αγορών, πληθώρα μη ανταποδοτικών εισφορών υπέρ τρίτων και κρατικό προσδιορισμό αμοιβών και τιμών. Ο Ζόνζηλος (2010) δείχνει ότι οι διαρθρωτικές πολιτικές ενίσχυσης του ανταγωνισμού οι οποίες θα μείωναν τις ακαμψίες στις ελληνικές αγορές προϊόντων και εργασίας στον μέσο όρο της Ευρωζώνης, θα αύξαναν το ΑΕΠ μεσοπρόθεσμα κατά 17%.

Το Πρόγραμμα Προσαρμογής δρομολογεί, για πρώτη φορά, μία συστηματική αντιμετώπιση χρόνιων θεσμικών δυσλειτουργιών. Η κορυφαία διαρθρωτική μεταρρύθμιση είναι η ίδια η μείωση του μεγέθους του δημόσιου τομέα. Ένα μεγάλο και αναποτελεσματικό κράτος εκτοπίζει τις ιδιωτικές επενδύσεις και τις εξαγωγές (crowding out), αυξάνει το κόστος της γραφειοκρατίας στην επιχειρηματικότητα, αυξάνει το κόστος δανεισμού και συμβάλλει στο εξωτερικό χρέος. Η μείωση του κράτους επιδιώκεται με δράσεις όπως η κατάρτιση τριετών προϋπολογισμών με ενσωματωμένους δημοσιονομικούς κανόνες και όρια, η Ενιαία Αρχή Πληρωμών των δημοσίων υπαλλήλων, η βελτίωση της διαθεσιμότητας και της διαφάνειας των στοιχείων εκτέλεσης του προϋπολογισμού της Γενικής Κυβέρνησης, η ανεξαρτησία της Στατιστικής Αρχής, η θέσπιση Γραφείου Προϋπολογισμού στο Κοινοβούλιο, η αναμόρφωση της φορολογικής νομοθεσίας ώστε να καταπολεμηθεί η φοροδιαφυγή, η μεταρρύθμιση των ΟΤΑ (Καλλικράτης), η αναμόρφωση των ΔΕΚΟ και του τομέα υγείας, η ασφαλιστική μεταρρύθμιση, οι καταργήσεις και συγχωνεύσεις οργανισμών με θέση του πλεονάζοντος προσωπικού σε εργασιακή εφεδρεία.

²⁸ Η εμπειρική διερεύνηση βασίζεται συνήθως στην εκτίμηση ή διαμέτρηση μιας παραλλαγής της συνάρτησης παραγωγής τύπου Cobb-Douglas σταθερών αποδόσεων κλίμακας: $Y_t = A \cdot K_t^{1-\alpha} \cdot L_t^\alpha$. Το μέρος της μεγέθυνσης του προϊόντος, Y , το οποίο δε μπορεί να εξηγηθεί από τη μεγέθυνση του αποθέματος κεφαλαίου, K , και εργασίας, L , αποδίδεται στον παράγοντα A , γνωστό ως κατάλοιπο του Solow, ο οποίος αντικατοπτρίζει την μεταβολή της τεχνολογίας και της αποτελεσματικότητας στην οργάνωση της παραγωγής.

²⁹ Παρόμοια αποτελέσματα έχουν εξαχθεί και για την Ελλάδα, ιδε για παράδειγμα Αλμπάνη, Ζόνζηλος και Μπραγουδάκης (2010).

³⁰ Ίδε Bosworth και Κολλίντζας (2002).

Επιπλέον, το Πρόγραμμα περιλαμβάνει συγκεκριμένες παρεμβάσεις για τη βελτίωση της διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας:

1. Νομοθεσία για την ίδρυση νέων επιχειρήσεων η οποία μειώνει το κόστος -σε χρόνο και χρήμα- για την εκκίνηση επιχειρηματικής δραστηριότητας (Γενικό Εμπορικό Μητρώο, ίδρυση επιχειρήσεων σε μία ημέρα, νόμος "fast track" για μεγάλα επενδυτικά προγράμματα)
2. Υιοθέτηση της Οδηγίας για τις Υπηρεσίες
3. Νέος επενδυτικός νόμος
4. Ενίσχυση της Επιτροπής Ανταγωνισμού για την εξασφάλιση ανταγωνιστικού πεδίου με ίσους όρους
5. Απελευθέρωση «κλειστών επαγγελμάτων» για την εξάλειψη των εμποδίων εισόδου και εξόδου επιχειρήσεων από ένα κλάδο και τη μείωση των οικονομικών προσόδων (economic rents). Ιδιαίτερης μνείας χρήζει η απελευθέρωση των μεταφορών, το υψηλό κόστος των οποίων δυσχεραίνει τις εξαγωγές και την ανανέωση του κεφαλαιουχικού εξοπλισμού των ελληνικών επιχειρήσεων
6. Εξορθολογισμός των υπερβολικά περιοριστικών διατάξεων της εργατικής νομοθεσίας

Η αδυναμία -έστω και προσωρινής- ανακούφισης των υφιστάμενων παρενεργειών των διαρθρωτικών υστερήσεων μέσω υποτιμήσεων ή επεκτατικών δημοσιονομικών πολιτικών καθιστά την αύξηση της ΣΠΣ μέσω διαρθρωτικών αλλαγών μονόδρομο για την αντιμετώπιση των ανισοροπιών.

Η τεχνολογία εν ευρεία εννοία, ως βασικός παράγοντας βελτίωσης της ΣΠΣ, είναι και η βασική προσδιοριστική παράμετρος της ανταγωνιστικότητας ποιότητας. Οι περισσότερες αναλύσεις του ελληνικού προβλήματος ανταγωνιστικότητας ασχολούνται με το κατά μονάδα προϊόντος κόστος εργασίας ή τις τιμές των προϊόντων και υπηρεσιών εν σχέσει προς αυτά των ανταγωνιστών της χώρας, δηλαδή την ανταγωνιστικότητα ως προς τις τιμές. Μακροχρονίως όμως, η σημαντικότερη προσδιοριστική παράμετρος της ικανότητας μίας σχετικά πλούσιας (και άρα ακριβής) χώρας, όπως η Ελλάδα, να ανταγωνίζεται στις διεθνείς αγορές, και άρα να αναπτύσσεται, είναι η ανταγωνιστικότητα ποιότητας. Η καινοτομία, η υψηλή τεχνολογία, η οργανωτική αποτελεσματικότητα, η ποιότητα παραγωγής και η δημιουργία αναγνωρίσιμων ετικετών (brand names) επιτρέπουν την παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών με υψηλή προστιθέμενη αξία και φήμη ποιότητας. Αυτά τα προϊόντα έχουν υψηλή εισοδηματική ελαστικότητα, άρα η ζήτηση για αυτά αυξάνεται όσο αναπτύσσεται η παγκόσμια οικονομία. Έχουν όμως και χαμηλή ελαστικότητα τιμής, επομένως μπορούν να διατεθούν σε υψηλότερες τιμές από τα παρόμοια τυποποιημένα των χωρών χαμηλότερου κόστους χωρίς την απώλεια μεγάλων μεριδίων αγοράς. Η στρατηγική της ποιότητας επιτρέπει σε χώρες με υψηλό

κόστος εργασίας ή και με μία συναλλαγματική ισοτιμία η οποία ανατιμάται επί μακρόν να καταγράφουν πλεονάσματα στο ΙΤΣ.³¹

Η χαμηλή ανταγωνιστικότητα ποιότητας της ελληνικής οικονομίας αντανακλάται στο χαμηλό τεχνολογικό περιεχόμενο της παραγωγής. Το Διάγραμμα 5 δείχνει τα μερίδια των διαφόρων βιομηχανικών υποκλάδων με διαφορετική ένταση τεχνολογίας ως ποσοστό του ΑΕΠ την περίοδο 1980-2010.³² Έχουν περιληφθεί όλοι οι κλάδοι της μεταποίησης πλην κατασκευών, ενέργειας και ορυχείων. Είναι φανερό ότι η μεταποίηση εν συνόλω συρρικνώνεται ως ποσοστό του ΑΕΠ συνεχώς από το 1980. Την περίοδο 1995-2009 αυτοί οι κλάδοι έφθασαν να αντιστοιχούν μόλις στο 10,4% της οικονομίας (από 15,4% μέσο μερίδιο την περίοδο 1980-1994). Ωστόσο, οι τομείς με υψηλή και μεσαία τεχνολογία συγκρατούν καλύτερα τα μερίδιά τους στο ΑΕΠ. Ενδεικτικά, οι υποκλάδοι χαμηλής έντασης τεχνολογίας είχαν την περίοδο 1995-2009 μέσο μερίδιο στο ΑΕΠ ίσο με το 60,6% του αντίστοιχου μεριδίου τους την περίοδο 1980-1994. Τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν για τους υποκλάδους μέσης-χαμηλής τεχνολογίας 77,1% και για τους υποκλάδους υψηλής-μέσης τεχνολογίας 80%. Η εικόνα αυτή αντικατοπτρίζεται και στις συμβολές στην ανάπτυξη. Η ισχνή μεγέθυνση του βιομηχανικού προϊόντος (σε απόλυτες πραγματικές τιμές, όχι μερίδια, τα οποία έπεφταν) κατά 2% του ΑΕΠ την περίοδο 1995-2009 οφείλεται εξ ολοκλήρου στους υποκλάδους μέσης και υψηλής τεχνολογίας (σε περίπου ίσα μέρη) ενώ οι υποκλάδοι χαμηλής τεχνολογίας είχαν αρνητική συμβολή. Η ταχύτερη συρρίκνωση των τομέων χαμηλής τεχνολογίας συσχετίζεται με τον αυξανόμενο ανταγωνισμό τον οποίον αντιμετωπίζουν από αναπτυσσόμενες χώρες χαμηλού κόστους. Επίσης, η απώλεια ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας μετά την είσοδο στην ΟΝΕ έληξε περισσότερο τους κλάδους χαμηλής τεχνολογίας διότι αυτοί είναι που ανταγωνίζονται περισσότερο σε όρους τιμής. Η τάση αυτή είναι μη αναστρέψιμη. Κατά τούτο, η προσωρινή επιβίωση κάποιων κλάδων μεσαίας και χαμηλής τεχνολογίας, η οποία βασίστηκε στην αθρόα εισαγωγή παράνομων μεταναστών χαμηλών προσόντων, συχνά και τη φοροδιαφυγή, διέστρεψε την κατανομή των πόρων, καθυστέρησε τη μετάβαση και άρα υπήρξε επιβλαβής.

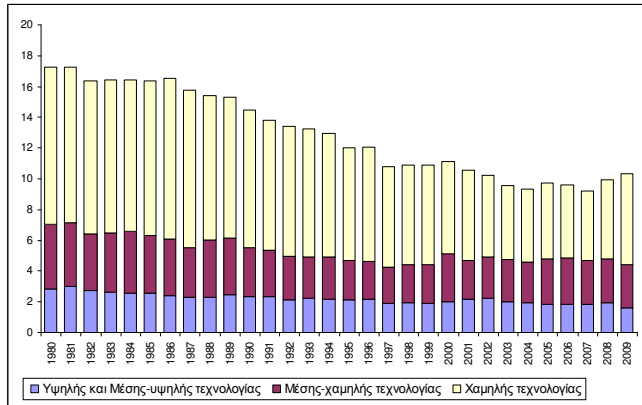
Μόνη στρατηγική για την επιβίωση της ελληνικής βιομηχανίας αποτελεί η στροφή προς κλάδους υψηλότερης τεχνολογίας ή

³¹ Ίδε Rahman (2008).

³² Η ταυτοποίηση του τεχνολογικού περιεχομένου κάθε υποκλάδου έχει γίνει με βάση την κατηγοριοποίηση του ΟΟΣΑ (Ίδε OECD, 2007). Η ταξινόμηση έχει ως εξής: Υψηλής και μέσης-υψηλής τεχνολογίας: παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων (ISIC 24), μηχανήματα και είδη εξοπλισμού (ISIC 29-33), εξοπλισμός μεταφορών (34-35). Μέσης-χαμηλής τεχνολογίας: παραγωγή οπτανθρακα (κωκ), προϊόντα διύλισης πετρελαίου και πυρηνικών καυσίμων (23), προϊόντα από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες (25), άλλα μη μεταλλικά ορυκτά προϊόντα (26), βασικά μέταλλα και μεταλλικά προϊόντα (27-28). Χαμηλής τεχνολογίας: τρόφιμα, ποτά και καπνοβιομηχανία (16-16), κλωστοϋφαντουργικές ύλες και προϊόντα (17-18), βιομηχανία δέρματος και δερμάτινων ειδών (19), βιομηχανία ξύλου και προϊόντων ξύλου (20), παραγωγή χαρτοπολυτού- κατασκευή χαρτιού και προϊόντων από χαρτί- εκδοτικές και εκτυπωτικές δραστηριότητες (21-22), άλλες κατασκευές (36-37). Τα μερίδια έχουν υπολογιστεί ως η ΠΑ κάθε κατηγορίας προς την ΠΑ του συνόλου της οικονομίας.

προς προϊόντα υψηλότερης προστιθέμενης αξίας εντός των παραδοσιακών κλάδων. Προϋπόθεση αλλά και αποτέλεσμα της επιτυχούς στροφής αποτελεί η αύξηση των πόρων που διατίθενται για Έρευνα και Τεχνολογία. Η Ελλάδα τη δεκαετία 2000-2009 διέθετε μόλις το 0,58% του ΑΕΠ της σε R&D, έναντι μέσου όρου 1,94% των χωρών της Ευρωζώνης (στοιχεία Eurostat).

Διάγραμμα 5
Μερίδια Βιομηχανικών Κλάδων Διαφορετικής Έντασης Τεχνολογίας Ως Ποσοστό του Συνόλου της Οικονομίας

Πηγή: OECD STAN, υπολογισμοί συγγραφέων

Αντίστοιχα συμπεράσματα μπορούν να εξαχθούν και για τον γεωργικό τομέα, ο οποίος αναλύεται εν εκτάσει παρακάτω. Η αποτυχία στροφής σε προϊόντα υψηλότερης ποιότητας (βιολογικές καλλιέργειες, Προϊόντα Ονομασίας Προελεύσεως) ήταν μία από τις βασικές αιτίες για τη συρρίκνωση της γεωργίας και την ελλειμματικότητα του ισοζυγίου αγροτικών προϊόντων.

5β. Η Εκτόπιση των Διεθνώς Εμπορεύσιμων Κλάδων

Το γεγονός ότι το αναπτυξιακό υπόδειγμα της τελευταίας δεκαετίας στηρίχτηκε στην εσωτερική ζήτηση, και ιδίως την κατανάλωση, όχι μόνο οφείλεται στη χαμηλή συνολική παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, αλλά και τις επιδείνωσε περαιτέρω. Όπως εξηγήθηκε παραπάνω, ο τομέας των μη εμπορεύσιμων χαρακτηρίζεται από χαμηλότερη τεχνολογική ένταση και λιγότερο έντονο ανταγωνισμό, άρα και χαμηλότερη ΣΠΣ. Επομένως, η μετατόπιση προς τα μη εμπορεύσιμα συνετέλεσε στη σταθερή συσσώρευση θετικών διαφορών πληθωρισμού εν σχέσει προς τα άλλα κράτη-μέλη της Ευρωζώνης και σε πραγματική ανατίμηση.

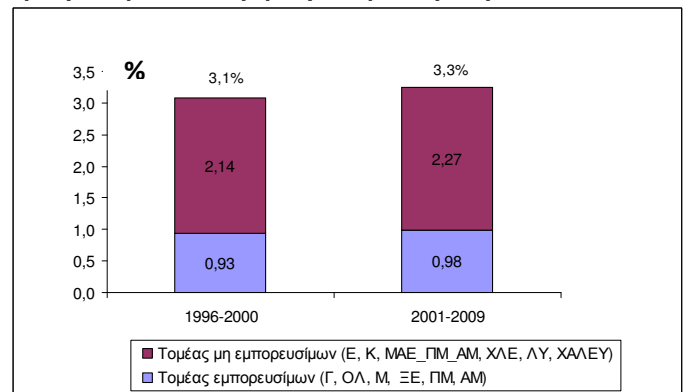
Το **Διάγραμμα 6** παρουσιάζει τη μέση συμβολή στην ανάπτυξη της οικονομίας (σε πραγματικές τιμές) των Κλάδων Εμπορεύσιμων και Μη Εμπορεύσιμων προϊόντων και υπηρεσιών.³³ Με την

³³ Οι κλάδοι ταξινομήθηκαν ως εξής: στον τομέα των μη εμπορεύσιμων οι κλάδοι: Παροχή Ηλ/κού Ρεύματος, Φυσικού Αερίου και Νερού (Ε, ISIC 40-41), Κατασκευές (Κ, 45), Μεταφορές, Αποθήκευση και Επικοινωνία πλην πλωτών και αεροπορικών μεταφορών (ΜΑΕ, 60-64), Χονδρικό και Λιανικό Εμπόριο (ΧΛΕ, 50-52), Χρηματοπιστωτικές, Ασφαλιστικές και Λοιπές Επιχειρηματικές Υπηρεσίες (ΧΑΛΕΥ, 65-74), και Λοιπές Υπηρεσίες (ΛΥ, 75-99). Στον τομέα των εμπορεύσιμων οι κλάδοι: Γεωργία, Θήρα, Δασοκομία

ακολουθούμενη κατηγοριοποίηση, ο τομέας των μη εμπορεύσιμων είχε την περίοδο 2001-2010 μερίδιο 70% στο ΑΕΠ και συνέβαλλε το 69,8% της ανάπτυξης, από 69,6% την περίοδο 1996-2000. Αναλύοντας τα ενδοκλαδικά δεδομένα από τη βάση STAN (Structural Analysis) του ΟΟΣΑ, προκύπτει ότι ο κλάδος των χρηματοοικονομικών και ασφαλιστικών υπηρεσιών παρουσίασε μία επιτάχυνση της αύξησης του μεριδίου του από το 1984 αλλά μετά την είσοδο στην ΟΝΕ απλώς συγκράτησε τη συμμετοχή του. Το εύρημα αυτό θέτει υπό προοπτική τη διαδεδομένη αντίληψη περί έκρηξης του τραπεζικού τομέα την τελευταία δεκαετία. Αντιθέτως, ο υποκλάδος «Μεταφορά, αποθήκευση και επικοινωνίες» διπλασίασε το μερίδιό του μετά την είσοδο στην ΟΝΕ (11,5% μέσος όρος της τελευταίας δεκαετίας). Έντονη αύξηση παρουσίασε επίσης το εμπόριο και η εστίαση.³⁴ Εάν ληφθούν υπόψη μεγαλύτερες περιόδους, η εκτόπιση του τομέα των εμπορεύσιμων είναι πολύ μεγαλύτερη: το μερίδιό τους συρρικνώνεται 8 π.μ. του ΑΕΠ την περίοδο 2001-2010 σε σχέση με την περίοδο 1970-2000.³⁵

Η αντιστροφή αυτής της τάσης είναι αναγκαία προϋπόθεση για την ανάκτηση των απωλειών ανταγωνιστικότητας ως προς τις τιμές. Οι Αναστασάτος και Μαλλιαρόπουλος (2011) δείχνουν ότι τα 2/3 της απώλειας ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας μετά την είσοδο στην ΟΝΕ οφείλονται στην ταχύτερη αύξηση τιμών, μισθών και περιθωρίων κέρδους στους τομείς των μη εμπορεύσιμων.

Διάγραμμα 6
Συμβολή στην Πραγματική Ανάπτυξη από τους Κλάδους Εμπορεύσιμων και Μη Εμπορεύσιμων την Περίοδο 1996-2009

Πηγή: OECD STAN, υπολογισμοί συγγραφέων

και Αλιεία (Γ, ISIC 1-5), Ορυχεία και Λατομεία (ΟΛ, 10-14), Μεταποίηση (Μ, 15-37), Ξενοδοχεία και Εστιατόρια (ΞΕ, 55) Πλωτές Μεταφορές (ΠΛ, 61) και Αεροπορικές Μεταφορές (ΑΜ, 62). Η ΠΑ των κλάδων δεν συμπίπτει απολύτως με την ΠΑ του συνόλου της οικονομίας λόγω στατιστικών διαφορών.

³⁴ Εάν εξαιρεθούν οι τράπεζες, η συμβολή του τομέα των μη εμπορεύσιμων στην ανάπτυξη μεγεθύνθηκε ταχύτερα από την αύξηση του μεριδίου τους στο ΑΕΠ μετά την είσοδο στην ΟΝΕ. Αυτό το γεγονός επιβεβαιώνει την άνοδο του επιπέδου μισθών και τιμών στον τομέα των μη εμπορεύσιμων.

³⁵ Για τα προγενέστερα έτη δεν υπάρχουν στοιχεία σε επίπεδο υποκλάδου κι επομένως ολόκληρος ο κλάδος των μεταφορών κατηγοριοποιείται στα εμπορεύσιμα.

Αν και η ύφεση προκαλεί συρρίκνωση των τομέων εξυπηρέτησης της εγχώριας αγοράς, η μετατόπιση πόρων προς τους εξαγωγικούς τομείς είναι αργή λόγω διαρθρωτικών προβλημάτων, δυσχερειών στη χρηματοδότηση και αβεβαιότητας για τις δημοσιονομικές και οικονομικές προοπτικές. Παρακάτω προτείνουμε κάποιους άξονες διαρθρωτικών παρεμβάσεων οι οποίες θα διευκολύνουν τη μετατόπιση και θα την καταστήσουν διατηρήσιμη και μετά την ανάκαμψη της οικονομίας.

5γ. Η Συμβολή των Ευρωπαϊκών Μεταβιβάσεων και των Αναπτυξιακών Νόμων

Η είσοδος στην ΕΟΚ εξασφάλισε σημαντικά κονδύλια μέσω των διαρθρωτικών ταμείων και της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ). Επιπροσθέτως, τεράστια κονδύλια εθνικών πόρων κατευθύνθηκαν σε επιδοτήσεις διαφόρων κλάδων και δραστηριοτήτων μέσω των αναπτυξιακών νόμων. Δάνεια δεκάδων δις. για αναπτυξιακούς σκοπούς δόθηκαν και από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων κατά την περίοδο 1978-2010. Μία εκτίμηση των ποσών δίνεται στον Πίνακα 3.

Ιδίως οι ευρωπαϊκές μεταβιβάσεις, πλην ΚΑΠ, είχαν στόχο την επέκταση του παραγωγικού δυναμικού και την ενίσχυση της παραγωγικότητας ώστε η χώρα να είναι ανταγωνιστική σε ένα περιβάλλον αυξανόμενης ολοκλήρωσης των αγορών προϊόντων, κεφαλαίων και εργασίας, χωρίς την ανάγκη του προστατευτισμού της προηγούμενης περιόδου. Αντ' αυτού, σε μεγάλο βαθμό μετατράπηκαν σε εισοδηματικές ενισχύσεις και κατανάλωση, ήτοι συγκυριακή ενίσχυση της ζήτησης και όχι δομική βελτίωση της προσφοράς. Προς επίρρωση αυτού του ισχυρισμού, οι καθαρές μεταβιβάσεις από τα διαρθρωτικά ταμεία της ΕΕ (μετά την αφαίρεση των πληρωμών προς τον κοινοτικό προϋπολογισμό) μεταξύ 1981-2009, σε σταθερές τιμές 2010, ισούντο με €203,5 δις. Την αντίστοιχη περίοδο, το ΑΕΠ σε σταθερές τιμές μεγεθύνθηκε μόλις κατά €97δις. (από €133δις. σε €230δις.). Ωστόσο, ακόμα και με αυτή τη στρεβλή χρήση, οι κοινοτικοί πόροι συνέβαλαν σε σημαντικό βαθμό στους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης της χώρας. Το υπόδειγμα HERMIN της ΕΕ (ίδη Bradley and Untiedt, 2009) υπολογίζει ότι από τους πόρους του Γ' ΚΠΣ μόνο, το ελληνικό ΑΕΠ μεγεθύνθηκε σωρευτικά μεταξύ 2000-2009 κατά 15,9% περισσότερο εν σχέσει με το σενάριο απουσίας αυτών των πόρων. Αυτό το ποσοστό αντιστοιχεί περίπου στο ήμισυ της σωρευτικής ανάπτυξης του πραγματικού ΑΕΠ αυτή την περίοδο (32,3%) ή το όλον της επιτευχθείσας σύγκλισης των πραγματικών κατά κεφαλήν εισοδημάτων έναντι του μέσου όρου της Ευρωζώνης.

Προκύπτει το ερώτημα πως θα αναπληρωθεί η συμβολή των ευρωπαϊκών μεταβιβάσεων όταν το ΕΣΠΑ εκπνεύσει, εφόσον οι πόροι δεν έχουν επιτύχει έως τότε την επέκταση του παραγωγικού δυναμικού της οικονομίας. Ως προς τούτο, δεν υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις ότι οι κλάδοι οι οποίοι επιδοτήθηκαν από ελληνικούς ή και από κοινοτικούς πόρους κατέγραψαν καλύτερες επιδόσεις από τους μη επιδοτούμενους κλάδους. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο γεωργικός τομέας. Η γεωργία δέχθηκε

ποικίλες ενισχύσεις από Ευρωπαϊκούς πόρους. Στα πλαίσια της ΚΑΠ³⁶ και, από το 2000, των Διαρθρωτικών Ταμείων του Γ' ΚΠΣ και του ΕΣΠΑ, διατέθηκαν μεταξύ 1962-2009 ακαθάριστα ποσά αξίας €169 δις σε σταθερές τιμές 2010.

Ένδειξη της αναποτελεσματικότητας των χορηγηθέντων κεφαλαίων είναι το γεγονός ότι το μερίδιο του πρωτογενούς τομέα (Γεωργία, δασοκομία και αλιεία) στο ΑΕΠ μειώθηκε από 20% το 1960, και 15,6% το 1980, στο 4,8% το 2010.

Κι αν αυτό ήταν αναπόφευκτο λόγω της εκβιομηχάνισης και της αστικοποίησης του πληθυσμού, αναμφισβήτητη απόδειξη αποτυχίας αποτελεί το ισοζύγιο εισαγωγών και εξαγωγών αγροτικών προϊόντων, το οποίο από πλεονασματικό πριν την έναρξη των προγραμμάτων ενίσχυσης, μεταβλήθηκε σε ελλειμματικό από το 1981 κι έκτοτε επιδειωνόταν συνεχώς για να φτάσει το 2008 τα -€3δις. (στοιχεία ΥΠΙΑΝΤ). Περαιτέρω, ο Malliaropoulos (2010) έδειξε ότι η ανταγωνιστικότητα ως προς τις τιμές των ελληνικών αγροτικών προϊόντων επιδεινώθηκε κατά 39% από το 2000 έως το 2010, όταν η αντίστοιχη επιδείνωση των προϊόντων της μεταποίησης ήταν μόνο 10%.

Η αντιπαραγωγική επίδραση της ΚΑΠ συσχετίζεται με τη φιλοσοφία που ακολούθησε. Στα πρώτα χρόνια της ΚΑΠ, τα κονδύλια κατευθύνονταν στην επιδότηση της τιμής των προϊόντων, τα οποία επίσης προστατεύοντο από εισαγωγές τρίτων χωρών μέσω δασμολογικών εμποδίων και ποσοτικών περιορισμών (quotas). Σταδιακά έγινε σαφές ότι αυτό οδηγούσε στην επιδείνωση της ευρωπαϊκής γεωργικής ανταγωνιστικότητας. Επιπλέον, ενίσχυσε και την εκτροπή εμπορίου, καθόσον εισαγωγές από τρίτες χώρες αντικαταστάθηκαν από εισαγωγές των επιδοτούμενων προϊόντων, κτηνοτροφικών κυρίως του ευρωπαϊκού Βορρά, γεγονός που μείωσε περαιτέρω την συνολική ευημερία.

Αντίθετα, τα μεσογειακά προϊόντα έτυχαν μικρότερης ενίσχυσης και κατέρρευσαν. Ως συνέπεια, από το 2005, η φιλοσοφία της πολιτικής άλλαξε, με την σταδιακή αντικατάσταση της επιδότησης της παραγωγής από την απευθείας επιδότηση του γεωργικού εισοδήματος (ίδη ΕΕ, 2003). Το παράδειγμα της γεωργίας σκιαγραφεί την -αποδεδειγμένη ιστορικά- αναποτελεσματικότητα των επιδοτήσεων ως εργαλείου ενίσχυσης της ανάπτυξης. Η λογική των επιδοτήσεων έχει οικονομική σκοπιμότητα μόνο όταν πληρείται το κριτήριο της νηπιακής βιομηχανίας (infant industry, για μία κλασική εξήγηση ίδη Myrdal, 1957, σελ. 96-97). Αυτό προκρίνει την ενίσχυση, ιδίως σε λιγότερο ανεπτυγμένες οικονομίες, νεοπαγών επιχειρήσεων που, είτε υστερούν σε φήμη έναντι εδραιωμένων ανταγωνιστών, είτε δραστηριοποιούνται σε κλάδους με υψηλές αρχικές επενδύσεις παγίων και άρα έχουν δυσκολία εξασφάλισης χρηματοδότησης και διείσδυσης της αγοράς. Η ενίσχυση δίδεται μέχρις ότου οι νέες επιχειρήσεις

³⁶ Οι εκταμιεύσεις άρχισαν από το 1962 μέσω του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΕΓΓΠΕ). Από το 2007 το Ταμείο έχει διασπαστεί σε Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Εγγυήσεων (ΕΓΤΕ) και Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ).

αυξήσουν επαρκώς το μέγεθος και την αποτελεσματικότητά τους ώστε να ανταγωνιστούν επί ίσοις όροις. Σε κάθε άλλη περίπτωση, η πολιτική των επιδοτήσεων κάθε μορφής λειτουργεί ως μηχανισμός αναδιανομής πόρων και όχι αναπτυξιακά.

Πίνακας 3
Εκταμιεύσεις από τις Ευρωπαϊκές Μεταβιβάσεις και τους
Αναπτυξιακούς Νόμους

Σε δις €	Τρέχουσες τιμές ετών	Σταθερές τιμές του 2010
Μεταβιβάσεις από την Ε.Ε. κατά την περίοδο 1981-2009		
Ακαθάριστες μεταβιβάσεις	122,75	277,31
ΕΓΤΠΕ Τμήμα Εγγυήσεων	61,67	158,95
Διαρθρωτικές δράσεις	56,76	106,19
Λοιπά	4,32	12,17
Καθαρές μεταβιβάσεις	90,28	203,47
Ποσά που έχουν δοθεί στο πλαίσιο της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ) μεταξύ 1962-2009		
	66,54	169
<i>Πηγές: EU Budget Financial Reports, Υπολογισμοί συγγραφέων</i>		
Δάνεια από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων κατά την περίοδο 1978-2010	24,84	61,69
<i>Πηγές: Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, Υπολογισμοί συγγραφέων</i>		
Ύψος επιχορηγήσεων από τους αναπτυξιακούς νόμους 1262/82, 1892/90, 2601/98 και 3299/04	12,5	20,3
<i>Πηγές: Υπουργείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας, Υπολογισμοί συγγραφέων. Οι αριθμοί που παρατίθενται αποτελούν πιθανότατα υποεκτίμηση των πραγματικών εκταμιεύσεων των αναπτυξιακών νόμων λόγω χαμηλής διαθεσιμότητας και κατακερματισμού των σχετικών στοιχείων.</i>		

Οι επιδοτήσεις προκαλούν στρεβλώσεις στις σχετικές τιμές των προϊόντων και υπηρεσιών, άρα στροφή πόρων προς μη αποτελεσματικές δραστηριότητες. Επιπροσθέτως, δημιουργούν κρατικοδίαιτες επιχειρήσεις, η πλειονότητα των οποίων επιβιώνει όσο υπάρχουν επιδοτήσεις και προστατευτισμός αλλά δεν γίνονται ποτέ οικονομικά αποτελεσματικές και ανταγωνιστικές, εγχωρίως ή διεθνώς, σε ένα μη προστατευόμενο περιβάλλον (ίδε και Baldwin, 1969). Στη μεταποίηση, χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των επιδοτήσεων μέσω των αναπτυξιακών νόμων για

την ανάπτυξη βιομηχανίας στη Θράκη. Η περιοχή σήμερα είναι κατάσπαρτη με κουφάρια μονάδων οι οποίες δημιουργήθηκαν για τη λήψη της επιδότησης και εγκαταλείφθηκαν αμέσως μετά. Εξάλλου, οι επιδοτήσεις επιβαρύνουν τον κρατικό προϋπολογισμό, γεγονός ιδιαίτερα σημαντικό στη σημερινή περίοδο.

Οι αποφάσεις της ΕΕ του Ιουλίου 2011 για την εφαρμογή ενός «ευρωπαϊκού σχεδίου Marshall» για την Ελλάδα, εφόσον εφαρμοστούν πλήρως, δύνανται να επιφέρουν σημαντικές μεταβολές στα χαρακτηριστικά των ευρωπαϊκών ενισχύσεων. Το σχέδιο προβλέπει την διευκόλυνση της εκταμίευσης κοινοτικών πόρων μέσω του ΕΣΠΑ με αντίστοιχη μείωση ή και χρονική μετάθεση της εθνικής συμμετοχής στη χρηματοδότηση των επενδυτικών σχεδίων. Στο σημερινό περιβάλλον κρίσης, όπου η αξιοπιστία και το αξιόχρεο της χώρας έχουν μειωθεί δραματικά και η χρηματοδότηση επενδύσεων από τις διεθνείς αγορές κεφαλαίου έχει καταστεί δυσχερής και δαπανηρή, οι ευρωπαϊκές μεταβιβάσεις μπορούν να συνεισφέρουν σημαντικά για την επανεκκίνηση της οικονομίας. Το σημαντικότερο όμως είναι ότι μεταβάλλεται η φιλοσοφία επιλογής προγραμμάτων προς χρηματοδότηση ώστε να προκρίνονται δράσεις οι οποίες ενισχύουν την ανάπτυξη και την ανταγωνιστικότητα. Η ΕΕ απέστειλε το Σεπτέμβριο του 2011 Ομάδα Εργασίας (Task Force) με στόχο την παροχή τεχνικής υποστήριξης για ζητήματα που αφορούν στις διαρθρωτικές αλλαγές και στην αξιοποίηση των κοινοτικών κονδυλίων. Ελπίζεται ότι αυτό θα συμβάλει στον περιορισμό των αναποτελεσματικότητων και στρεβλώσεων του παρελθόντος στη διάθεση των ευρωπαϊκών πόρων.

5δ. Άμεσες Ξένες Επενδύσεις

Η δυσκολία κινητοποίησης εγχώριων κεφαλαίων στο παρόν περιβάλλον κρίσης καθιστά σημαντικότερη από ποτέ την προσέλκυση Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (ΑΞΕ). Οι ΑΞΕ στην Ελλάδα διαχρονικά είχαν πολύ μικρή συνεισφορά στην ανάπτυξη. Ο Πίνακας 4 δείχνει ότι οι ΑΞΕ ως ποσοστό του ΑΕΠ κυμάνθηκαν καθόλη την περίοδο 1970-2010 κάτω του 1%. Μετά το 1953, οι επενδύσεις στη μεταποίηση επιδιώχθηκαν κυρίως με κινητοποίηση του εγχώριου κεφαλαίου. Οι ΑΞΕ εκείνης της περιόδου αφορούσαν σχεδόν αποκλειστικά δραστηριότητες εκμετάλλευσης φυσικών πόρων και έντασης εργασίας (Κυρκιλής, 2002). Όταν το κίνητρο του χαμηλού κόστους εργασίας εξέλιπε, η Ελλάδα κατέστη ουραγός στην προσέλκυση ΑΞΕ (ως ποσοστού του ΑΕΠ) μεταξύ των ΕΕ-27. Η δημιουργία μίας περιοχής κοινού νομίσματος, όπως είναι η ΟΝΕ, θα αναμενόταν θεωρητικά να αυξήσει τόσο το εμπόριο, όσο και την αλληλοεισδυσση των επενδύσεων μεταξύ των χωρών-μελών.³⁷ Πράγματι, στην ΟΝΕ εν

³⁷ Η βιβλιογραφία της Βέλτιστης Περιοχής Κοινού Νομίσματος (για μία επισκόπηση ίδε Tavlás, 1993. Μία άλλη, με έμφαση στην ΟΝΕ, προσφέρεται από τον Mongelli, 2002) περιγράφει τα κόστη και οφέλη από τη συμμετοχή σε μία Νομισματική Ένωση. Μεταξύ των οφελών είναι ότι το κοινό νόμισμα μπορεί να επιφέρει αύξηση του εμπορίου μεταξύ των χωρών-μελών (για παράδειγμα, ο Rose, 2000, έδειξε ότι το τριπλασιάζει, ίδε Baldwin, 2006, για μία επισκόπηση των σχετικών μελετών) και γενικότερη οικονομική ολοκλήρωση, της αύξησης των ΑΞΕ

συνόλω, οι ΑΞΕ την περίοδο 2000-2010 τετραπλασιάστηκαν ως ποσοστό του ΑΕΠ. Στην Ελλάδα όμως παρέμειναν στα ίδια επίπεδα. Οι διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας δεν της επέτρεψαν να προσποριστεί τα οφέλη της περιοχής κοινού νομίσιματος. Το 2010 οι ΑΞΕ στην Ελλάδα είχαν συρρικνωθεί σε μόλις €1,65δισ. ή 0,72% του ΑΕΠ.

Ακόμα εντυπωσιακότερα ωστόσο είναι τα ευρήματα για την κλαδική διάρθρωση των ΑΞΕ. Εάν οι Τράπεζες ταξινομηθούν στους μη εμπορεύσιμους κλάδους, ποσοστό 98,3% του συνόλου των ΑΞΕ που έγιναν στην Ελλάδα μεταξύ 2000-2010 αφορούσε δραστηριότητες εξυπηρέτησης της εγχώριας αγοράς. Τουτέστιν, πλην των εξαγορών κάποιων ελληνικών τραπεζών από ξένους ομίλους, δεν έγιναν στην Ελλάδα καθόλου εξωστρεφείς επενδύσεις.

Η Ελλάδα απέτυχε να προσελκύσει εξωστρεφείς κλάδους ή να μεταβληθεί σε πλατφόρμα παραγωγής προς επανεξαγωγή στις δυναμικά αναπτυσσόμενες γειτονικές χώρες της ΝΑ Ευρώπης. Αντιθέτως, τα προϊόντα και οι υπηρεσίες εξυπηρέτησης της ελληνικής αγοράς ευνοήθηκαν από τις ολιγοπωλιακές δομές πολλών κλάδων της ελληνικής οικονομίας,³⁸ καθώς και την υπερτίμηση της πραγματικής ισοτιμίας, παράγοντες που αύξαναν τα περιθώρια κέρδους. Ακόμα χειρότερα, το μέγιστο μέρος των ΑΞΕ οι οποίες παραγματοποιήθηκαν, δεν αφορούσαν δημιουργία καινούριων επιχειρήσεων (Greenfield investment) αλλά εξαγορά ελληνικών επιχειρήσεων. Ενώ πριν την ΟΝΕ το σχετικό ποσοστό ήταν 18,9%, μετά την ΟΝΕ ανήλθε στο 97,8%.³⁹ Οι απελευθερούμενοι εγχώριοι πόροι σπανίως κατευθύνθηκαν σε άλλες παραγωγικές δραστηριότητες λόγω των παθογενειών του οικονομικού περιβάλλοντος (γραφειοκρατία, διαφθορά κτλ) αλλά και της προτίμησης πολλών ελληνικών επιχειρήσεων για βραχυχρόνιου ορίζοντα επενδύσεις και αναθέσεις δημοσίων έργων. Ως αποτέλεσμα, η παραγωγική δυναμικότητα δεν ενισχυόταν, απλά μεταβαλλόταν η εθνικότητα της ιδιοκτησίας του κεφαλαίου.

συμπεριλαμβανομένων. Αντίθετη άποψη εξέφρασαν για την περίπτωση των φορολογικών ενώσεων οι Blonigen and Davies (2004).

³⁸ Παγίως, οι επιχειρήσεις που διεθνοποιούνται ανήκουν σε κλάδους με ολιγοπωλιακή δομή (Knickerbocker, 1973).

³⁹ Τα σχετικά στοιχεία του ΟΗΕ έχουν ληφθεί πρωτογενώς από το Thomson Financial και οι ορισμοί του τι συνιστά ΑΞΕ και διεθνική Απόκτηση ή Συγχώνευση Επιχειρήσεων δεν συμπίπτουν απολύτως, επομένως οι σχετικοί αριθμοί πρέπει να θεωρηθούν ενδεικτικοί μόνο.

Πίνακας 4
Άμεσες Ξένες Επενδύσεις

Εισερχόμενες ΑΞΕ (% του ΑΕΠ)		
Ελλάδα	1970-2000	2001-2009
	0,80	0,86
Ευρωζώνη	1970-1999	2000-2009
	0,88	3,52

Εξερχόμενες ΑΞΕ (% του ΑΕΠ)		
Ελλάδα	1987-2001	2001-2009
	0,15	0,73
Ευρωζώνη	1970-1999	2000-2009
	1,23	4,62

Πηγή: UNCTAD, επεξεργασία των συγγραφέων

Ελλάδα: Τεχνολογική Ένταση των εισερχόμενων ΑΞΕ στον κλάδο της Μεταποίησης	
	2003-2010
Υψηλής και Μέσης-υψηλής	37,3
Μέσης-χαμηλής	30,7
Χαμηλής	32,0

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, επεξεργασία των συγγραφέων

Ελλάδα: Κατανομή των εισερχόμενων ΑΞΕ (%) σε εξαγωγικούς τομείς και εξυπηρέτησης εγχώριας αγοράς	
	2003-2010
Τομέας εμπορευσίμων (συμπερ. των τραπεζών)	43,4
Τομέας μη εμπορευσίμων	56,6
Τομέας εμπορευσίμων	1,7
Τομέας μη εμπορευσίμων (συμπερ. των τραπεζών)	98,3

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, επεξεργασία των συγγραφέων

Διασυννοριακές Συγχωνεύσεις και Εξαγορές ελληνικών επιχειρήσεων

(% των εισερχόμενων ΑΞΕ)	
1990-2000	2001-2009
18,9	97,9

Πηγή: UNCTAD, επεξεργασία των συγγραφέων

Επιπροσθέτως, από τη δεκαετία του 1980, άρχισαν οι ελληνικές επιχειρήσεις να διεθνοποιούνται και να διεξάγουν κι εκείνες ΑΞΕ (εξερχόμενες ΑΞΕ), κυρίως στις γειτονικές χώρες της ΝΑ Ευρώπης. Μετά το 2001, οι εξερχόμενες ΑΞΕ πενταπλασιάστηκαν ως ποσοστό του ΑΕΠ και ξεπέρασαν τις εισερχόμενες ΑΞΕ. Το μεγαλύτερο μέρος αυτών των ΑΞΕ στον κλάδο της μεταποίησης ήταν σε κλάδους χαμηλής και μέσης τεχνολογίας (63,3% και 24,3% του συνόλου αντίστοιχα) προς εκμετάλλευσιν του χαμηλότερου εργατικού κόστους. Οι επενδύσεις αυτές εκτιμάται ότι θα βοηθήσουν μακροπρόθεσμα το ρυθμό συνολικής αποταμίευσης και το ΙΤΣ με την κερδοφορία τους. Μεσοπρόθεσμα ωστόσο, μειώνουν το κεφαλαιουχικό απόθεμα και τους διαθέσιμους πόρους για διεξαγωγή επενδύσεων εντός της Ελλάδας.

Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (ΑΞΕ) βραχυπρόθεσμα συμβάλλουν στη χρηματοδότηση των ελλειμμάτων του ΙΤΣ μέσω της εισροής κεφαλαίου αλλά μεσοπρόθεσμα το βαρύνουν με την επανεξαγωγή των κερδών τους (ενίοτε και με στρεβλή τιμολόγηση των ενδοομιλικών συναλλαγών). Επομένως, το καθαρό αποτέλεσμα στο ΙΤΣ εξαρτάται από το είδος των ΑΞΕ. Θετικό αποτέλεσμα παράγουν οι ΑΞΕ οι οποίες δημιουργούν εμπόριο (trade oriented) και συμπληρώνουν το συγκριτικό πλεονέκτημα της χώρας.⁴⁰ Η συνολική ευημερία ωφελείται περισσότερο αν οι ΑΞΕ ωθούν στην αναδιάρθρωση των κλάδων σε συμφωνία με ένα δυναμικό συγκριτικό πλεονέκτημα, ήτοι, στην στροφή προς προϊόντα υψηλής τεχνολογίας και άρα υψηλής προστιθέμενης αξίας.

6. Συμπεράσματα και Προτάσεις Πολιτικής

Η ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας τα επόμενα έτη αποτελεί αυτοσκοπό αλλά και κομβικό παράγοντα της επιτυχίας του Προγράμματος Δημοσιονομικής Σταθεροποίησης. Η ανάλυσή μας έδειξε τις παθογένειες του ελληνικού αναπτυξιακού προτύπου των προηγούμενων δεκαετιών με έμφαση στην απώλεια ανταγωνιστικότητας μετά την είσοδο στην ΟΝΕ. Τα βασικά δομικά χαρακτηριστικά είναι η αποβιομηχάνιση, η φθίση του γεωργικού τομέα και η μετατροπή της Ελλάδας σε οικονομία υπηρεσιών, με κυρίαρχη τη διόγκωση του δημόσιου τομέα, το υψηλό μερίδιο της ιδιωτικής και δημόσιας κατανάλωσης στο ΑΕΠ, η υπερβολική εστίαση στους τομείς εξυπηρέτησης της εγχώριας αγοράς και το χαμηλό τεχνολογικό περιεχόμενο της παραγωγής. Η ανατροπή αυτών των τάσεων αποτελεί προϋπόθεση ανάκαμψης. Το νέο πρότυπο μπορεί να είναι μόνο εξωστρεφές και με έμφαση στις ιδιωτικές επενδύσεις και στη βελτίωση των όρων ανταγωνιστικότητας των οικονομίας.

Ο λόγος είναι ότι οι τομείς των προϊόντων και υπηρεσιών που προορίζονται για εγχώρια κατανάλωση θα συρρικνωθούν λόγω της πτώσης των πραγματικών διαθέσιμων εισοδημάτων. Αυτό θα

επιτρέψει την ταχύτερη αποκλιμάκωση των μισθών και τιμών σε αυτούς τους τομείς ώστε να απελευθερωθούν διαθέσιμοι πόροι, κεφάλαιο και εργασία, για να κατευθυνθούν στους εξαγωγικούς κλάδους. Επιπλέον, το Πρόγραμμα Σταθεροποίησης της ελληνικής οικονομίας προβλέπει πως, μετά την ολοκλήρωσή του, η συμμετοχή των δημοσίων δαπανών, δηλαδή το μέγεθος του δημόσιου τομέα, θα έχει μειωθεί περίπου στο 1/3 του ΑΕΠ, από το ήμισυ που ήταν το 2010.

Ο εξωτερικός τομέας και οι επενδύσεις μπορούν να υποκαταστήσουν τα μερίδια της κατανάλωσης και του δημόσιου τομέα στο ΑΕΠ. Για να συμβεί αυτό όμως, απαιτείται να υποστεί η ελληνική οικονομία ένα μεγάλο μετασχηματισμό της παραγωγικής δομής και του θεσμικού πλαισίου με κύριους άξονες:

- Την αναβάθμιση και βελτίωση του θεσμικού περιβάλλοντος που επιδρά στην επιχειρηματικότητα και τις επενδύσεις
- Αναβάθμιση της παιδείας και σύνδεση με την οικονομία
- Ριζική αναμόρφωση του Δημόσιου Τομέα και των λειτουργιών του
- Διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που ενισχύουν τον ανταγωνισμό και τη διαφάνεια
- Στροφή στην εξωστρέφεια και το ποιοτικό προϊόν υψηλής προστιθέμενης αξίας⁴¹

Ο ρόλος της οικονομικής πολιτικής είναι να επιβληθεί την μετατόπιση πόρων προς τις πιο παραγωγικές και εξωστρεφείς δραστηριότητες. Εργαλεία πολιτικής δεν μπορεί να είναι οι επιδοτήσεις, οι οποίες έχουν αποδειχτεί ατελέσφορες, αλλά η εντατικότερη ενημέρωση των επιχειρηματιών για τις επενδυτικές ευκαιρίες, η δημιουργία ενός περιβάλλοντος πιο φιλικού στην επιχειρηματικότητα (το οποίο είναι σημαντικότερο για τους πιο τεχνολογικά προηγμένους κλάδους που λειτουργούν διεθνώς σε πιο ανταγωνιστικές συνθήκες) και ίσως οι στοχευμένες φοροελαφρύνσεις.

Η διαδικασία της παραγωγικής αναδιάρθρωσης θα είναι μακροχρόνια κι επώδυνη. Θα απαιτήσει συγκράτηση της καταναλώσεως, του μισθολογικού κόστους, συρρίκνωση των κλάδων εξυπηρέτησης της εγχώριας αγοράς και χαμηλού τεχνολογικού περιεχομένου, άνοιγμα των αγορών με παράλληλη επίταση της ρύθμισης και εποπτείας τους για την μείωση των ολιγοπωλιακών καταστάσεων και λοιπών στρεβλώσεων που εμποδίζουν την προσαρμογή της ανταγωνιστικότητας. Θα απαιτήσει επίσης, θεσμικές μεταρρυθμίσεις που συνάδουν με οικονομία της αγοράς, την οικονομική πειθαρχία, τη διαφάνεια και την κοινωνική και οικονομική αποτελεσματικότητα των δημοσίων δαπανών.

⁴⁰ Οι ΑΞΕ υποκατάστασης εμπορίου μπορεί να εκτοπίζουν εγχώριες επιχειρήσεις με εξαγωγικό προσανατολισμό (Kojima και Ozawa, 1985). Ως αποτέλεσμα, οι χώρες υποδοχής εμφανίζουν μόνιμα εμπορικά ελλείμματα, εφόσον εισάγουν ακόμα και σε τομείς στους οποίους έχουν συγκριτικό πλεονέκτημα.

⁴¹ Ίδε και Καραμούζης (2011) για μία ανάλυση των προϋποθέσεων και πρωτοβουλιών οικονομικής πολιτικής που θα διευκολύνουν την έξοδο της χώρας από την κρίση, την αποκατάσταση της πρόσβασης κράτους και τραπεζών στις διεθνείς κεφαλαιαγορές και την ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας μέσω της ενίσχυσης της οικονομικής εξωστρέφειας, των ιδιωτικών επενδύσεων και της άνθισης της επιχειρηματικότητας.

Είναι απαραίτητη όμως διότι εάν η προσαρμογή του κόστους παραγωγής, οι μεταρρυθμίσεις και η αποκατάσταση της αξιοπιστίας βραδύνουν, θα μεσολαβήσει μεγάλο χρονικό διάστημα υψηλής ανεργίας και, πιθανότατα, μετανάστευσης εργασίας και κεφαλαίου προς τις πιο ανταγωνιστικές χώρες, με βαρύτερες συνέπειες για τις μακροπρόθεσμες αναπτυξιακές προοπτικές της χώρας. Από την άλλη, όσο περισσότερο η ανταγωνιστικότητα ενισχυθεί με στροφή προς την ποιότητα και την καινοτομία, τόσο μικρότερη θα είναι η πίεση που θα ασκηθεί στους μισθούς. Στο ενδιάμεσο, οι φορείς άσκησης οικονομικής πολιτικής οφείλουν να εξομαλύνουν τις επιπτώσεις της προσαρμογής στην κοινωνική συνοχή με επανεστίαση των κοινωνικών παροχών σε αυτούς που πραγματικά πλήττονται, με επανεκπαίδευση και ένταξη των ανέργων ώστε να μην αποξενωθούν από την αγορά εργασίας.

Η σημαντικότερη επιβοήθηση όμως είναι η συνέπεια στην διεκπεραίωση της δημοσιονομικής προσαρμογής ως μόνος τρόπος για να ανακτηθεί η εμπιστοσύνη στις προοπτικές της χώρας και άρα η πρόσβαση σε διεθνείς πηγές χρηματοδότησης. Η απροθυμία των διεθνών αγορών να χρηματοδοτήσουν τη χώρα, τις επιχειρήσεις και τις τράπεζές της σε λογικό κόστος μετά την απώλεια της αξιοπιστίας της, καθιστά δύσκολη την διεξαγωγή επενδύσεων από εγχώριους φορείς, καθόσον μειώνει τον αριθμό των επενδυτικών σχεδίων τα οποία έχουν θετική καθαρή παρούσα αξία.

Σε μία τέτοια συγκυρία, είναι σημαντικότερο από ποτέ να προσελκυστούν Άμεσες Ξένες Επενδύσεις. Οι ΑΞΕ δεν εξαρτώνται από τα υψηλά επιτόκια και τη χαμηλή ρευστότητα της εγχώριας αγοράς, καθώς και την αβεβαιότητα επιβίωσης που βιώνουν οι εγχώριοι επιχειρηματίες. Το είδος των επενδύσεων όμως που προάγει την ανάπτυξη είναι αυτές που δημιουργούν εμπόριο και εξαγωγές και όχι αυτές που εξυπηρετούν την εγχώρια αγορά. Όσο πιο τεχνολογικά προηγμένοι είναι οι κλάδοι στους οποίους πραγματοποιούνται ΑΞΕ, τόσο μεγαλύτερες είναι και οι διαχύσεις τεχνολογίας και στις εγχώριες επιχειρήσεις και το όφελος στη συνολική παραγωγικότητα της οικονομίας. Το Πρόγραμμα Ιδιωτικοποιήσεων αξίας €50δισ. που αποτελεί μέρος του Μεσοπρόθεσμου Προγράμματος μπορεί να αποτελέσει το μοχλό για την διεξαγωγή ΑΞΕ. Απαιτείται όμως να εκτελεστεί με έναν τρόπο ο οποίος να ενθαρρύνει την ενίσχυση των παραγωγικών δραστηριοτήτων και όχι με αποκλειστικό γνώμονα τον προσπορισμό ταμειακών οφελών για το Κράτος.

Τελικά, σημαντικότερο για την ανάπτυξη και από το κεφαλαιουχικό απόθεμα είναι να προωθηθούν οι θεσμικές εκείνες παρεμβάσεις οι οποίες θα βελτιώνουν την χαμηλή συνολική παραγωγικότητα της ελληνικής οικονομίας και θα δημιουργήσουν ένα φιλικότερο επιχειρηματικό περιβάλλον. Κατ' αυτή την έννοια, η μείωση του μεγέθους του Κράτους αποτελεί καθαυτή τη σημαντικότερη διαρθρωτική μεταρρύθμιση ως ο μόνος τρόπος να αυξηθεί η συνολική παραγωγικότητα της οικονομίας και να περιοριστεί η παρασιτική πελατειοκρατική νοοτροπία που εμπότισε την ελληνική κοινωνία την τελευταία τριακονταετία. Η διαφθορά, η γραφειοκρατία και η συναλλαγή έχουν

αποδεδειγμένα αντιαναπτυξιακή επίδραση. Η ελληνική κοινωνία οφείλει να απομακρυνθεί από τις αντιλήψεις της μαξιμαλιστικής διεκδίκησης και της κατανάλωσης κατά τα δυτικά πρότυπα – ανεξαρτήτως παραγωγικών επιδόσεων- και να ξαναθυμηθεί την ηθική της παραγωγικότητας και της αποταμίευσης ...

Βιβλιογραφία

Ελληνική

Μ. Αλππάνη, Ν.Γ. Ζόνζηλος και Ζ. Μπραγουδάκης (2010), Εκτιμήσεις του Δυνητικού Προϊόντος Της Ελληνικής Οικονομίας με τη Μέθοδο Της Συνάρτησης Παραγωγής (Βραχυχρόνιες, Μεσοπρόθεσμες και Μακροπρόθεσμες Εκτιμήσεις), στο: Οικονόμου Γ., Ι. Σαμπεθάι και Γ. Συμιγιάννης, (επιμέλεια), Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών της Ελλάδος: Αιτίες Ανισορροπιών και Προτάσεις Πολιτικής, Τράπεζα της Ελλάδος, Ιούλιος.

Αναστασάτος, Τ. (2011), Η Εξωτερική Ανισορροπία της Ελληνικής Οικονομίας: Αίτια, Χαρακτηριστικά και Σενάρια Προσαρμογής, στο: Η Διεθνής Κρίση, Η Κρίση στην Ευρωζώνη και το Ελληνικό Χρηματοπιστωτικό Σύστημα, συλλογικός τόμος της Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών, Ιούλιος.

Αναστασάτος, Τ. και Δ. Μαλλιαρόπουλος (2011), Ανταγωνιστικότητα, Εξωτερικό Έλλειμμα και Εξωτερικό Χρέος της Ελληνικής Οικονομίας, Οικονομία & Αγορές, Eurobank Research, Τόμος VI, Τεύχος 3, Απρίλιος.

Αναστασάτος, Τ. και Κ. Μάνου (2008), Κερδοσκοπικές Επιθέσεις στη Δραχμή και η Μετάβαση στο Ευρώ, Τράπεζα της Ελλάδος, Οικονομικό Δελτίο, Τεύχος 31, Νοέμβριος.

Gibson, H. (2010), Ανάπτυξη της Ελληνικής Οικονομίας Κατά Τομέα την Περίοδο 1995—2003, στο: Οικονόμου Γ., Ι. Σαμπεθάι και Γ. Συμιγιάννης, (επιμέλεια), Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών της Ελλάδος: Αιτίες Ανισορροπιών και Προτάσεις Πολιτικής, Τράπεζα της Ελλάδος, Ιούλιος.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2003), Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1782/2003 του Συμβουλίου της 29/9/2003.

Ζόνζηλος, Ν.Γ. (2010β), Οι Μακροοικονομικές Επιπτώσεις των Διαρθρωτικών Πολιτικών Ενίσχυσης του Ανταγωνισμού, ΙΟΒΕ, Ειδικές Μελέτες, Μάιος, http://www.iobe.gr/index.asp?a_id=172&news_id=938

Καραμούζης, Ν.Β. (2011), Από τη Διεθνή Χρηματοπιστωτική Κρίση στην Ελληνική Δημοσιονομική Εκτροπή και την κρίση της Ευρωζώνης: Οι Προκλήσεις για το Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα και τη Χώρα, στο Ν.Β. Καραμούζης και Γ.Α. Χαρδούβελης (επιμέλεια), Από τη Διεθνή Κρίση στην Κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας: Τι Μας Επιφυλάσσει το Μέλλον, Εκδόσεις Λιβάνη.

Κυρκιλή, Δ., (2002), Άμεσες Ξένες Επενδύσεις, Εκδόσεις Κριτική.

Λαζαρέτου, Σ.Μ. (2004), Νομισματικό Σύστημα και Μακροοικονομική Πολιτική στην Ελλάδα: 1833-2003, Τράπεζα της Ελλάδος, Οικονομικό Δελτίο, Τεύχος 22, Ιανουάριος.

Bosworth, B. και Τ. Κολλίντζας (2002), Οικονομική Ανάπτυξη στην Ελλάδα: Επιδόσεις κατά το Παρελθόν και Προοπτικές για το Μέλλον, στο: R.C. Bryant, Ν. Γκαργκάνας και Γ. Ταβλάς (επιμέλεια) Οικονομικές Επιδόσεις και

Προοπτικές της Ελλάδος, έκδοση Τραπεζής της Ελλάδος και Brookings Institution, .

ΣΕΒ (2010), Επιχειρηματικότητα Χωρίς Εμπόδια: 30 Πεδία Δράσης για τη Δημιουργία Φιλικού Επιχειρηματικού Περιβάλλοντος, Νοέμβριος.

Τράπεζα της Ελλάδος (2011), Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2010, Απρίλιος.

Χαρδούβελης, Γ. (2008), Μακροοικονομική Διαχείριση και Διαρθρωτικές Μεταρρυθμίσεις, στο: Τ. Γιαννίτσης (επιμέλεια) Ελληνική Οικονομία: Κρίσιμα Ζητήματα Οικονομικής Πολιτικής, συλλογικός τόμος, Έκδοση Ιστορικού Αρχείου Alpha Bank.

Χαρδούβελης, Γ., Θ. Σαμπανιώτης και Μ. Δαβραδάκης (2006), Ο Προϋπολογισμός του Κράτους και οι αποκλίσεις στην εκτέλεσή του, Οικονομία & Αγορές, Eurobank Research, Τόμος Ι, Τεύχος 9, Δεκέμβριος.

Ξενόγλωσση

Alesina A. and S. Ardagna (1998), Tales of fiscal adjustment, Economic Policy, Volume 13, Issue 27, pages 487–545, October.

Baldwin, R. (2006) "The Euro's Trade Effect", ECB Working Paper No. 594.

Barnes, S., R. Bouis, P. Briard, S.Dougherty and M. Eris (2011), The GDP Impact of Reform: A Simple Simulation Framework", OECD Economics, Department Working Papers, No. 834, OECD Publishing.

Blanchard O. (2006), "Adjustment within the Euro. The difficult case of Portugal" MIT Working Paper 06-04.

Blanchard O. and Giavazzi F. (2002), Current Account Deficits in the Euro Area: The End of the Feldstein-Horioka Puzzle?, Brookings Papers on Economic Activity 2, p.p. 147-209.

Blonigen, B.A. and R.B. Davies (2004), The Effects of Bilateral Tax Treaties on U.S. FDI Activity, International Tax And Public Finance, Vol. 11, No 5, pp. 601-622.

Bradley, J. and G. Untiedt (2009), Analysis of EU Cohesion Policy 2000-2006 Using the CSHM: Aggregate Impacts and Inter-Country Comparisons, internal report.

Buiter, W. and E. Rahbari (2011), Global Growth Generators: Moving beyond 'Emerging Markets' and 'BRIC', Citibank Global Economics View, 21 February.

Fagan G. and V. Gaspar (2005), Adjusting to the Euro Area: Some issues inspired by the Portuguese experience, mimeo, Banco de Portugal and ECB.

Fagan G. and V. Gaspar (2007), Adjusting to the Euro Area, ECB Working Paper No 716.

Garganas, N.C. and G.S. Tavlás (2001), "Monetary regimes and inflation performance: The case of Greece", στο: R.C. Bryant, N.C. Garganas και G.S. Tavlás (επιμέλεια), Greece's economic performance and prospects, έκδοση. Τραπεζικής της Ελλάδος- The Brookings Institution.

Knickerbocker, F.T., (1973), Oligopolistic Reaction and Multinational Enterprise, Cambridge, MA: Division of Research, Graduate School of Business Administration, Harvard University.

Kojima, K. and T. Ozawa (1985), Towards a Theory of Industrial Restructuring and Dynamic Comparative Advantage, Hitotsubashi Journal of Economics, vol 26, no 2.

Malliaropoulos, D. (2010), How Much Did Competitiveness of the Greek Economy Decline Since EMU Entry?, Economy & Markets, Volume 5, Issue 4, Eurobank Research, July.

Mongelli, F.P. (2002), "New" Views on the Optimum Currency Area Theory: What is EMU Telling Us, ECB Working Paper No 138, April.

OECD (2009), The Effectiveness and Scope of Fiscal Stimulus, Economic Outlook, Interim Report, Chapter 3.

OECD (2007), Science, Technology and Industry Scoreboard 2007.

OECD (2011), Economic Outlook No. 89, September.

Rahman, J. (2008), Current Account Developments in New Member States of the European Union: Equilibrium, Excess, and EU-Phoria, IMF Working Paper WP/08/92.

Romer, P.M. (1990), "Are Nonconvexities Important for Understanding Growth?", American Economic Review, 80, 97-103.

Solow, R.M. (1956), "A Contribution to the Theory of Economic Growth", Quarterly Journal of Economics, 70, 65-94.

Tavlás, G.S. (1993), "The 'New' Theory of Optimum Currency Areas", The World Economy, 16, 663-885.

Παράρτημα

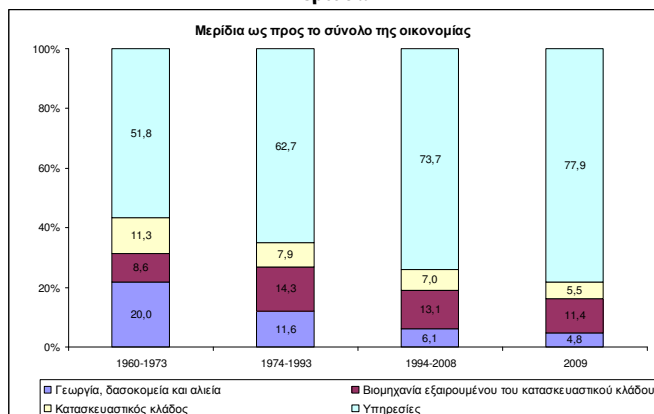
Διατομεακή Ανάλυση της Ελληνικής Οικονομίας

Το Διάγραμμα 7 δείχνει τα μερίδια του κάθε τομέα της οικονομίας, γεωργίας, μεταποίησης και υπηρεσιών, στο εθνικό προϊόν (κατασκευάζονται ως η προστιθέμενη αξία του κάθε τομέα προς τη συνολική προστιθέμενη αξία της οικονομίας).

Η περίοδος της ταχείας αναπτύξεως μετά την είσοδο στο Bretton-Woods συμπίπτει με τη μετάβαση της Ελλάδας, από μία αγροτική οικονομία, σε ένα μοντέλο ανάπτυξης βασισμένο στην εκβιομηχάνιση. Αυτή την περίοδο, το μερίδιο της μεταποίησης, των κατασκευών συμπεριλαμβανομένων, ξεπέρασε για πρώτη φορά το μερίδιο του πρωτογενούς τομέα στη σύνθεση του ΑΕΠ. Την πρώτη εικοσαετία της Μεταπολίτευσης, 1974-1993 ο διαρθρωτικός μετασχηματισμός της ελληνικής οικονομίας έλαβε νέα κατεύθυνση, καθώς η συνεχιζόμενη συρρίκνωση του γεωργικού τομέα τροφοδοτούσε πλέον την αντίστοιχη διεύρυνση του τομέα των υπηρεσιών. Η αύξηση της συμμετοχής των υπηρεσιών στο ΑΕΠ επιταχύνθηκε την περίοδο της προετοιμασίας και της συμμετοχής στην ΟΝΕ, 1994-2009.

Διάγραμμα 7

Μερίδια Τομέων στην Προστιθέμενη Αξία της Οικονομίας, μέσοι όροι περιόδων

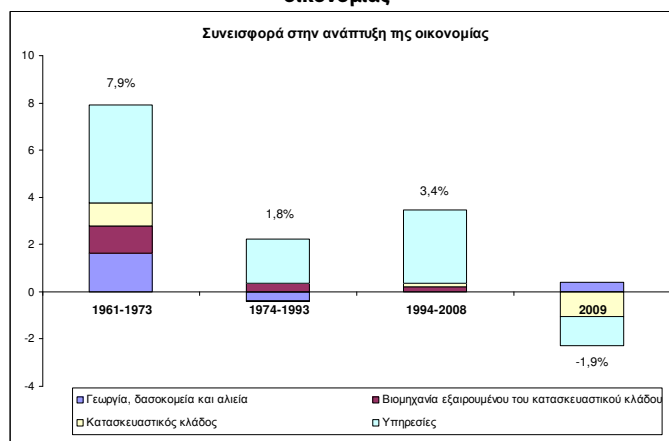
Πηγή: AMECO, υπολογισμοί των συγγραφέων

Το Διάγραμμα 8 δείχνει τη συμβολή των διαφόρων τομέων της οικονομίας στην ανάπτυξη κατά τις διάφορες περιόδους. Την περίοδο 1961-1973, η ΠΑ της οικονομίας μεγεθυνόταν με μέσο ετήσιο πραγματικό ρυθμό 7,9%. Η ανάπτυξη μπορεί να χαρακτηριστεί ως τομεακά ισορροπημένη, με την έννοια ότι η συμβολή κάθε τομέα ήταν περίπου αναλογική με το μερίδιό του στο εθνικό προϊόν. Την περίοδο 1974-1993 η μεγέθυνση της ΠΑ της οικονομίας μειώθηκε δραματικά στο 1,8%. Ασφαλώς οι πιο ανεπτυγμένες οικονομίες μεγεθύνονται με βραδύτερους ρυθμούς αλλά τέτοιου μεγέθους επιβράδυνση δεν μπορεί να εξηγηθεί χωρίς την αναγνώριση της επίδρασης της οικονομικής πολιτικής. Το μερίδιο της γεωργίας συνέχισε τη σταθερή μείωσή του (11,6%) και η συνεισφορά της στην ανάπτυξη έγινε αρνητική (-0,4%). Η μεταποίηση αύξησε οριακά το μερίδιό της (22,2%) αλλά συνεισέφερε μόλις το 16,1% της ανάπτυξης. Ποσοστό 103,9% της αύξησης της ΠΑ της οικονομίας αυτή την περίοδο αποδίδεται στις υπηρεσίες, παρότι το μερίδιό τους στο ΑΕΠ αυξήθηκε ελαφρά μόνο στο 62,7%. Κατά την περίοδο πριν και μετά την ΟΝΕ, 1994-2009, η μεγέθυνση

της ΠΑ επιταχύνθηκε εκ νέου σε 3,4% ετησίως κατά μέσο όρο. Το μερίδιο της γεωργίας υποδιπλασιάστηκε (6,1%) και η συνεισφορά της στην ανάπτυξη παρέμεινε μηδενική. Η αποβιομηχάνιση (μέσο μερίδιο περιόδου για τη μεταποίηση στο 20,2%) και η χαμηλή παραγωγικότητα του τομέα κατέληξαν στην περαιτέρω συρρίκνωση της αναπτυξιακής του συμβολής στο 11,1% της συνολικής ανάπτυξης. Η πλήρης μετατροπή της Ελλάδας σε οικονομία υπηρεσιών ολοκληρώθηκε (μερίδιο 73,7%, συμβολή 89% της ανάπτυξης της οικονομίας).

Διάγραμμα 8

Συμβολές των κλάδων στην Προστιθέμενη Αξία του συνόλου της οικονομίας

Πηγή: AMECO, υπολογισμοί συγγραφέων

Research Team

Editor, Professor Gikas Hardouvelis

Chief Economist & Director of Research Eurobank EFG Group

Financial Markets Research Division

Platon Monokroussos, *Head of Financial Markets Research Division*

Paraskevi Petropoulou, *G10 Markets Analyst*

Galatia Phoka, *Emerging Markets Analyst*

Sales Team

Nikos Laios, *Head of Sales*

Vassillis Gulbaxiotis, *Head of International Sales*

Yiannis Seimenis, Ioannis Maggel, *Corporate Sales*

Stogioglou Achilleas, *Private Banking Sales*

Alexandra Papathanasiou, *Institutional Sales*

Economic Research & Forecasting Division

Dimitris Malliaropoulos, *Economic Research Advisor*

Tasos Anastasatos, *Senior Economist*

Ioannis Gkionis, *Research Economist*

Stella Kanellopoulou, *Research Economist*

Vassilis Zarkos, *Economic Analyst*

Olga Kosma, *Economic Analyst*

Maria Prandeka, *Economic Analyst*

Theodosios Sampaniotis, *Senior Economic Analyst*

Theodoros Stamatou, *Research Economist*

Eurobank EFG, 20 Amalias Av & 5 Souri Str, 10557 Athens, tel: +30.210.333.7365, fax: +30.210.333.7687, contact email: HResearch@eurobank.gr

Eurobank EFG Economic Research

More research editions available at <http://www.eurobank.gr/research>

- **New Europe:** Economics & Strategy Monthly edition on the economies and the markets of New Europe
- **Economy & Markets:** Monthly economic research edition
- **Global Economic & Market Outlook:** Quarterly review of the international economy and financial markets

Subscribe electronically at <http://www.eurobank.gr/research>

